RNI NO. MAHMAR/2020/84035

कायदेविषयक मार्गदर्शन मोफत
संपर्क ॲड. शालिनी सवाने
मो नं 8766507294

BAHUJAN SAURABHA
बहुजन सौरभ

गुरुवार, ०८ जानेवारी २०२६ | वर्ष : ६ | अंक : १४ | दैनिक | किंमत : ₹५/-
Thursday, 08 January 2026 | Year : 6 | Issue : 14 | Daily | Rate: Rs. 5/-

महत्त्वाच्या बातम्या

पहलगाम हल्ल्याशी संबंधित पोस्ट करणाऱ्या गायिका नेहासिंग राठोडला अंतरिम संरक्षण

नवी दिल्ली : प्रधानमंत्री नरेंद्र मोदी आणि पहलगाम दहशतवादी हल्ल्याबद्दल वादग्रस्त पोस्ट पोस्ट केल्याच्या आरोपाखाली दाखल झालेल्या एफआयआरप्रकरणी बुधवारी सर्वोच्च न्यायालयाने लोकप्रिय लोक गायिका नेहा सिंग राठोड यांना अटकेपासून अंतरिम संरक्षण दिले. राठोड यांच्या याचिकेवर नोटीस बजावण्यात आली असली तरी, या प्रकरणात कोणतीही जबरदस्तीची कारवाई केली जाणार नाही, असे न्यायमूर्ती जे.के. माहेश्वरी आणि अतुल एस. चांदुरकर यांच्या खंडपीठाने म्हटले आहे. राठोड यांना 19 जानेवारी रोजी तपास अधिकाऱ्यांसमोर (आयओ) हजर राहणे आवश्यक आहे आणि कोणत्याही गैरहजेरीकडे गांभीर्याने पाहिले जाईल, असेही न्यायालयाने म्हटले आहे. राठोड यांच्या वकिलांनी न्यायालयाला माहिती दिली की त्यांचा अशिला 3 जानेवारी रोजी चौकशी अधिकाऱ्यांसमोर हजर झाला आहे, तर राज्य पक्षाने असहकाराचा आरोप केला.

वांगचुक प्रकरणाची आज सुनावणी

नवी दिल्ली : बंदी याचिकेवर आज सर्वोच्च न्यायालयात सुनावणी होणार आहे. लडाखमधील सामाजिक कार्यकर्त्या आणि सुधारक सोनम वांगचुक यांच्या सुटकेची मागणी करणाऱ्या या खटल्याची सुनावणी न्यायमूर्ती अरविंद कुमार आणि पी.बी. वराळे यांचे खंडपीठ करणार आहे. बेकायदेशीर क्रियाकलाप (प्रतिबंध) कायद्याअंतर्गत (यूएपीए) आरोपांना सामोरे जाणारे वांगचुक सध्या राजस्थानमधील जोधपूर तुरुंगात आहेत. लडाखमध्ये झालेल्या हिंसक संघर्षानंतर त्यांना राष्ट्रीय सुरक्षा कायद्याअंतर्गत अटक करण्यात आली होती.

दिल्लीसह उत्तर भारतात कोरडा हिवाळा...

नवी दिल्ली : कधी दाट धुक्याने भरलेली धुसर सकाळ, कधी दुपारी तेजस्वी सूर्यप्रकाश आणि मग संध्याकाळ जवळ येताच बर्फाळ वाऱ्यांचा कडकडाट. आजकाल, उत्तर भारत आणि राजधानी दिल्लीमध्ये हवामान लपाछपी खेळत असल्याचे दिसते. नक्कीच थंडी आहे, पण परिस्थिती अगदी थंड नाही, किंवा ती थंडीच्या लाटेइतकी तीव्र नाही. दिवसा सूर्यप्रकाश असूनही, वायव्येकडून वाहणाऱ्या थंड आणि बर्फाळ वाऱ्यांमुळे थंडी कायम आहे.

अमर्त्य सेन यांना निवडणूक आयोगाची नोटीस...

प्रतिष्ठित व्यक्तींना नोटीस पाठवणे हा बंगालचा अपमान आहे अभिषेक बॅनर्जी

कोलकाता : पश्चिम बंगालमध्ये मतदार यादीच्या विशेष सघन सुधारणा (SIR) प्रकरणी निवडणूक आयोगाने नोबेल पुरस्कार विजेते अमर्त्य सेन यांना नोटीस बजावली आहे. आयोगाने प्रसिद्ध अर्थशास्त्रज्ञांना 16 जानेवारी रोजी त्यांच्या निवासस्थानी सुनावणीसाठी उपस्थित राहण्यास सांगितले आहे, असे एका अधिकाऱ्याने बुधवारी सांगितले.

तृणमूल काँग्रेसने (टीएमसी) या घटनेवर तीव्र प्रतिक्रिया व्यक्त केली आणि याला 'लज्जास्पद तमाशा' म्हटले. अधिकाऱ्यांच्या म्हणण्यानुसार, अमर्त्य सेन (92) सध्या परदेशात आहेत, त्यामुळे ही नोटीस शांतीनिकेतनमधील बोलपूर येथील त्यांच्या वडिलोपार्जित घरी कुटुंबातील सदस्याला देण्यात आली.

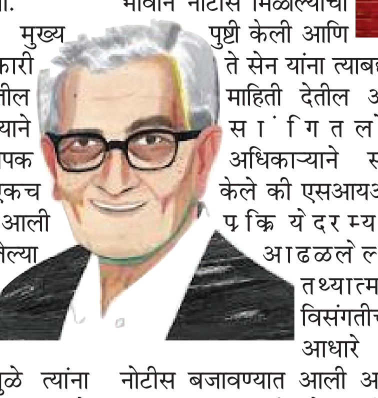

पश्चिम बंगालच्या मुख्य निवडणूक अधिकारी (सीईओ) कार्यालयातील एका वरिष्ठ अधिकाऱ्याने स्पष्ट केले की प्राध्यापक सेन यांना फक्त एकच नोटीस बजावण्यात आली आहे. त्यांनी सादर केलेल्या जनगणना अर्जामध्ये काही तार्किक विसंगती आढळून आल्या आहेत, त्यामुळे त्यांना सुनावणीसाठी बोलावण्यात आले आहे. त्यांचे वय 85 वर्षांपेक्षा जास्त आहे, त्यामुळे निवडणूक आयोगाच्या नियमांनुसार, संबंधित बीएलओ सुनावणी घेण्यासाठी त्यांच्या घरी भेट देतील. अमर्त्य सेन यांच्या एका चुलत भावाने नोटीस मिळाल्याची पुष्टी केली आणि ते सेन यांना त्याबद्दल माहिती देतील असे सांगितले. अधिकाऱ्याने स्पष्ट केले की एसआयआर प्रक्रियेदरम्यान आढळलेल्या तथ्यात्मक विसंगतीच्या आधारे ही नोटीस बजावण्यात आली आहे. जनगणना अर्जामध्ये प्रविष्ट केलेल्या माहितीनुसार, सेन आणि त्यांच्या आई यांच्यातील वयाचे अंतर 15 वर्षांपेक्षा कमी असल्याचे आढळून आले.

या घडामोडीमुळे आधीच राजकीय वाद निर्माण झाला आहे. तृणमूल काँग्रेस नेते अभिषेक बॅनर्जी यांनी मंगळवारी आरोप केला होता की अमर्त्य सेन सारख्या प्रतिष्ठित व्यक्तींना एसआयआर नोटीस पाठवणे हा ***'बंगालच्या लोकांचा अपमान'*** आहे. भाजप आणि निवडणूक आयोग दोघांनीही हा दावा फेटाळून लावला. तरीही, तृणमूल काँग्रेसने निवडणूक आयोग आणि भाजपवर हल्ला सुरूच ठेवला आणि त्याला ***'त्यांच्या बंगाली विरोधी अजेंडा, विभाजन आणि अपमानाचे राजकारण'*** असे म्हटले.

12 राज्ये आणि केंद्रशासित प्रदेशांच्या मसुदा यादीतून

सुमारे 6.5 कोटी मतदारांची नावे वगळली...

नवी दिल्ली : निवडणूक आयोगाने आयोजित केलेल्या विशेष सघन पुनरावृत्ती (SIR) अंतर्गत नुकत्याच प्रकाशित झालेल्या नऊ राज्ये आणि तीन केंद्रशासित प्रदेशांच्या प्रारूप मतदार यादीतून सुमारे 6.5 कोटी मतदारांची नावे वगळण्यात आली आहेत. SIR च्या दुसऱ्या टप्प्यापूर्वी, 12 राज्ये आणि केंद्रशासित प्रदेशांमध्ये 50.90 कोटी मतदार होते. स्वतंत्र प्रारूप यादी प्रकाशित झाल्यानंतर, मतदारांची संख्या 44.40 कोटींवर आली आहे. निवडणूक अधिकाऱ्यांनी सांगितले की, प्रारूप यादीतून काढून टाकलेल्यांची नावे अनुपस्थित, स्थलांतरित आणि मृत/डुप्लिकेट श्रेणींमध्ये टाकण्यात आली आहेत. ग्रामीण भागांपेक्षा शहरी भागात गणनेचे फॉर्म गोळा करण्याचे प्रमाण खूपच कमी असल्याचे अधिकाऱ्यांनी यापूर्वी नोंदवले होते. उत्तर प्रदेशात, मंगळवारी एसआयआरने 28.9 दशलक्ष मतदारांना वगळल्यानंतर मसुदा मतदार यादी जाहीर करण्यात आली, तर 125.5 दशलक्ष मतदार यादीत आहेत. पूर्वी नोंदणीकृत 154.4 दशलक्ष मतदारांपैकी 18.70 टक्के मतदार मृत्यू, कायमचे स्थलांतर किंवा अनेक नोंदणींमुळे वगळण्यात आले होते. एसआयआरचा दुसरा टप्पा 4 नोव्हेंबर रोजी अंदमान आणि निकोबार बेटे, लक्षद्वीप, छत्तीसगड, गोवा, गुजरात, केरळ, मध्य प्रदेश, पुद्दुचेरी, राजस्थान, तामिळनाडू, उत्तर प्रदेश आणि पश्चिम बंगाल येथे सुरू झाला. आसाममध्ये मतदार यादीची स्वतंत्र 'विशेष सुधारणा' सुरू आहे. एसआयआरचा प्राथमिक उद्देश बेकायदेशीर परदेशी स्थलांतरितांना ओळखणे आणि त्यांच्या जन्मस्थळाची पडताळणी करून मतदार यादीतून काढून टाकणे आहे. बांगलादेश आणि म्यानमारमधील बेकायदेशीर स्थलांतरितांविरुद्ध विविध राज्यांमध्ये सुरू असलेल्या कारवाई दरम्यान ही प्रक्रिया विशेष महत्त्वाची आहे.

प्रधानमंत्री-मुख्यमंत्री हटवण्याचे विधेयक...

नवी दिल्ली : गंभीर गुन्हेगारी प्रकरणांमध्ये अटक झाल्यानंतर एक महिना जामीन न मिळाल्यास प्रधानमंत्री आणि मुख्यमंत्र्यांना पदावरून काढून टाकण्याच्या प्रस्तावित कायद्याबाबत बुधवारी संसदीय समितीमध्ये महत्त्वाचे प्रश्न उपस्थित झाले. अनेक समिती सदस्यांना हे जाणून घ्यायचे होते की विरोधी पक्षनेतेपद देखील या कायद्यात समाविष्ट होईल का? भाजप खासदार अपराजिता सारंगी यांच्या अध्यक्षतेखालील संयुक्त संसदीय समिती संविधान (130 वी दुरुस्ती) विधेयक, जम्मू आणि काश्मीर पुनर्रचना (सुधारणा) विधेयक आणि केंद्रशासित प्रदेश सरकार (सुधारणा) विधेयकाचा आढावा घेत आहे. कायदा आयोगाचे अध्यक्ष दिनेश माहेश्वरी, एनएलयूचे कुलगुरू जी.एस. बाजपेयी आणि एनएएलएसएआर विद्यापीठाचे कुलगुरू श्रीकृष्ण देव राव यांनी बैठकीत आपले विचार मांडले. समितीतील काही सदस्यांनी असा प्रश्न उपस्थित केला की जर विरोधी पक्षनेत्याला गंभीर गुन्हेगारी आरोपांवर अटक झाली आणि तो एका महिन्याच्या आत जामीन मिळवू शकला नाही, तर त्याला पदावरून काढून टाकता येईल का? हे लक्षात घेण्यासारखे आहे की विरोधी पक्षनेतेपद हे एक वैधानिक पद आहे. बैठकीदरम्यान, एका विरोधी सदस्याने अशीही मागणी केली की संयुक्त समितीचा भाग नसलेल्या राजकीय पक्षांच्या नेत्यांनाही या विधेयकांवर त्यांचे मत मांडण्यासाठी बोलावले पाहिजे. तथापि, समितीतील काही सदस्यांनी या सूचनेशी असहमती दर्शविली.

महाराष्ट्र निवडणूकीत एकनाथ शिंदेंना मोठा धक्का

मुंबई : महाराष्ट्राच्या राजकारणात मोठी राजकीय उलथापालथ झाली आहे. अंबरनाथ नगरपरिषदेच्या निवडणुकीत भाजप आणि काँग्रेसने एकत्र येऊन राजकीय उलथापालथ घडवून आणली आहे. काँग्रेससोबत युती करून भाजपने अंबरनाथ नगरपरिषदेत सत्ता मिळवली आहे. या घडामोडींमुळे शिवसेना शिंदे गटात तीव्र नाराजी आहे. शिंदे गटाच्या नेत्यांनी भाजपवर जोरदार टीका करत या युतीला 'अभद्र आणि संधीसाधू युती' असे म्हणले आहे. शिंदे गटाचे आमदार डॉ. बालाजी किनिकर यांनी भाजपवर थेट आरोप करत, काँग्रेसविरोधात भूमिका घेणाऱ्या भाजपनेच आता काँग्रेसशी हातमिळवणी केल्याने विश्वासघात झाल्याची भावना व्यक्त केली.

भारतीय विद्यार्थ्यांना अमेरिकन सरकारचा स्पष्ट इशारा

नवी दिल्ली : भारत-अमेरिका संबंधांमध्ये गेल्या काही महिन्यांत निर्माण झालेल्या तणावाचे पडसाद आता थेट विद्यार्थ्यांवरही उमटतांना दिसत आहेत. भारतातील अमेरिकन दूतावासाने बुधवारी (7 जानेवारी 2026) भारतीय विद्यार्थ्यांसाठी इमिग्रेशन नियमांबाबत कडक इशारा दिला आहे. अमेरिकन कायद्यांचे उल्लंघन केल्यास विद्यार्थीव्हिसा रद्द होऊ शकतो आणि देशाबाहेर हकालपट्टीही होऊ शकते, असे दूतावासाने स्पष्ट केले आहे.

अमेरिकन दूतावासाने 'X' (ट्विटर) या सोशल मीडिया प्लॅटफॉर्मवर पोस्ट करत म्हटले आहे की, 'अमेरिकेचे कायदे मोडल्यास तुमच्या विद्यार्थी व्हिसावर गंभीर परिणाम होऊ शकतात. तुम्हाला अटक झाली किंवा कोणताही कायदा मोडला, तर तुमचा व्हिसा रद्द केला जाऊ शकतो. तुम्हाला देशातून बाहेर काढले जाऊ शकते आणि भविष्यात अमेरिकेचा व्हिसा मिळण्यास अपात्र ठरवले जाऊ शकते. नियमांचे पालन करा आणि तुमचा शैक्षणिक प्रवास धोक्यात घालू नका. अमेरिकन व्हिसा हा अधिकार नाही, तर एक सुविधा आहे.' अमेरिकेने यापूर्वीही भारतातून जाणाऱ्या अवैध स्थलांतरितांबाबत कठोर इशारे दिले आहेत. इमिग्रेशन कायदे मोडल्यास मोठ्या फौजदारी शिक्षेला सामोरे जावे लागू शकते, असे अमेरिकेने स्पष्ट केले होते.

पाचव्या स्मृतीदिनी पुण्यानुमोदन
स्मृतीशेष लतिका मधुकर बोरीकर

काळाचा महिमा काढत जाणे
कठीण तुमचे अचानक जाणे
आजही घुमतो स्वर तुमचा कानी
वाहताना श्रद्धांजली डोळ्यात येथे पाणी...
भावपूर्ण श्रद्धांजली
: विनीत :
आयु. मधुकर गोपीचंद बोरीकर.
आयु. डॉ. अनघा रितेश रामरे के
आयु. ज्ञानाक्षी बोरीकर नायडू
आणि बोरीकर परिवार.

चला! चला!! चला!!! उंटखाना मैदान नागपुर ला चला

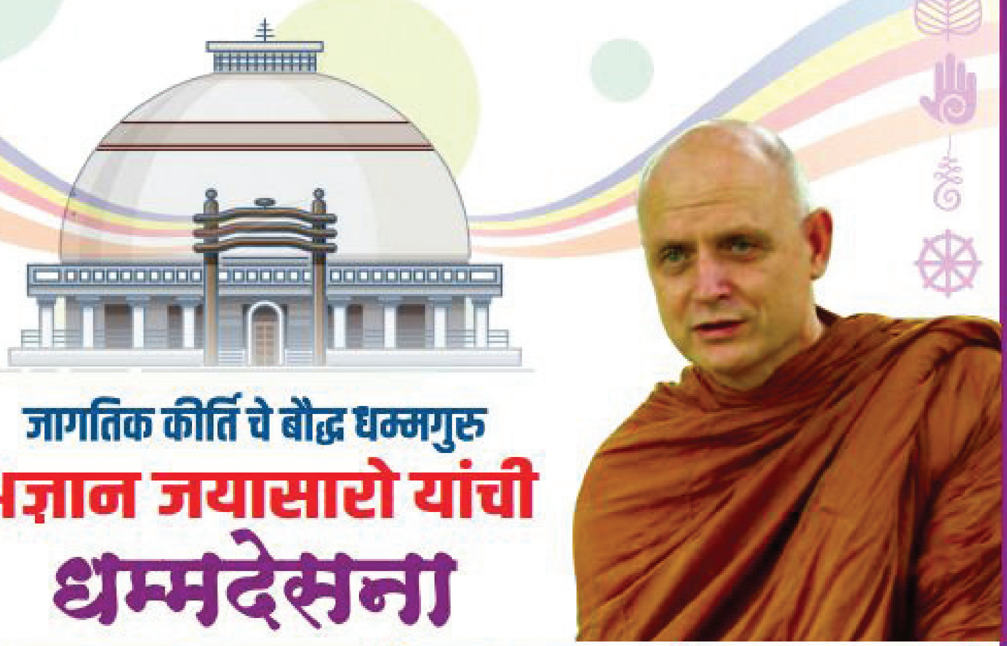

जागतिक कीर्ति चे बौद्ध धम्मगुरु
अज्ञान जयासारो यांची
धम्मदेसना
शनिवार दिनांक : १० जानेवारी २०२६
वेळ : सायं. ६:०० वा.
ऊंटखाना मैदान, नागपुर

जागतिक कीर्ति चे लोकप्रिय बौद्ध धम्मगुरु, प्रकांड पंडित, अभ्यासक, जगभरात बुद्धांचा मानवता, मैत्री आणि करुणेचा संदेश प्रसारित करणारे, बौद्ध आचार्य, अभ्यासक, विचारक, संशोधक, लेखक अज्ञान जयासारो शनिवार दिनांक १० जानेवारी २०२६ ला नागपुर ला येत आहे. भंते जी मुळचे इंग्लंड चे (जन्म १९५८ मधे नाव: शान माइकल चिव्हर्टन) भंते जी फॉरेस्ट ट्रेडिशन अर्थात वन परंपरेतील ब्रिटिश-थाई बौद्ध भिक्खु आहेत. त्यांचा जन्म इंग्लंड मधील आयल ऑफ वीट येथे झाला. वयाच्या सोळाव्या वर्षी ते बुद्धांच्या विचारांनी प्रभावित झाले. त्यानंतर सलग २ वर्षे ते भारतामध्ये बुद्धांच्या शिकवणुकीचा अभ्यास करीत होते.

त्यानंतर ते थाईलंड ला गेले आणि थाई फॉरेस्ट ट्रेडिशन मध्ये पारंगत झाले.आणि तिथेच स्थायिक झालेत. सर्वांसोबत सुसंवाद आणि मैत्री साधणारे अशी त्यांची ख्याति आहे. कोरोना काळात त्यांनी भारतासह अनेक देशांना एम्बुलेंस, वेंटिलेटर्स आणि ऑक्सीजन कॉन्सट्रेटर दान दिलेत. बुद्धांची मैत्रीभावना आणि दानपारमिता यावर त्यांची व्याख्याने जगभर गाजली आहेत. भंते जी अतिशय सौजन्यशील, सुस्वभावी, मितभाषी, प्रियदर्शी आणि धम्म विनयाचे पालन करणारे आहेत. त्यांचे दर्शन हे दुर्लभ आहेत.

भंते जी, नागपुर मध्ये आपल्याला आशीर्वचन द्यायला येत आहे. तेव्हा निश्चितपणे आपण आपल्या परिवारासह या धम्म प्रवचनाचा लाभ जरूर घ्यावा ही विनंती.

आयोजक
- नागपुर बुद्धिस्ट असोसिएशन
- आलोका ट्रस्ट, बोधिपक्खिय धम्म फाउंडेशन
- रमाई स्मारक बुद्ध विहार, ऊंटखाना
- संजीवनी सखी संघ
- बुद्ध विहार मैत्री संघ
- समता सैनिकदल

आवाज INDIA TV CHANNEL

“ आनंदी राहण्याची कला म्हणजे सर्वस्व स्वीकारण्याची क्षमता... ”

बहुजन सौरभ **संपादकीय**

इतिहासाच्या छातीवर राजकीय लाचारी

छाती फुगवून कोरेगांवचा इतिहास सांगणारे, शौर्य, स्वाभिमान आणि प्रतिकाराची भाषा करणारे आज नेमके कुठे उभे आहेत, हा प्रश्न आज समाजमनाला अस्वस्थ करतो आहे. कालपर्यंत जे स्वतःला इतिहासाचे वारसदार, अन्यायाविरुद्ध लढ्याचे ध्वजवाहक म्हणून मिरवत होते, तेच आज भाजपाकडे जागेची भीक मागत असल्याचे दृश्य केवळ दुर्दैवी नाही, तर राजकीय अधःपतनाचे जिवंत उदाहरण आहे. कोरेगांवचा इतिहास हा केवळ एका लढाईचा नाही, तो सामाजिक अन्यायाविरुद्ध उभ्या ठाकलेल्या मानसिकतेचा इतिहास आहे. तो इतिहास सत्ताधाऱ्यांच्या दरबारात उभे राहून सौदेबाजी करण्यासाठी नव्हे, तर स्वाभिमान जपण्यासाठी सांगितला जातो. पण आज हा इतिहास सांगणाऱ्यांच्या वर्तनात स्वाभिमानाऐवजी संधीसाधूपणा आणि वैचारिक ठामपणाऐवजी राजकीय लाचारी दिसते आहे. भाजपाकडे जागा मागणे ही केवळ एक राजकीय रणनीती असू शकते, असा युक्तिवाद केला जाऊ शकतो. पण प्रश्न असा आहे की, कालपर्यंत ज्यांना फॅसिस्ट, मनुवादी, संविधानविरोधी म्हणत होतो, त्यांच्याच दारात आज हात पसरून उभे राहणे हे कोणत्या नैतिकतेत बसते? राजकारणात तडजोडी असतात, पण आत्मसमर्पण नसते आणि आज जे घडते आहे ते तडजोड नसून स्पष्ट आत्मसमर्पण आहे. इतकेच नव्हे, तर ‘माणसे नाहीत’ म्हणून काँग्रेसला जागा परत देणे हा तर राजकीय दिवाळखोरीचा कळस आहे. काँग्रेसवर टीका करणे वेगळे, पण ज्या पक्षाशी विचारसरणीची किमान सांगड असल्याचा दावा केला जात होता, त्याच पक्षाला अशा पद्धतीने अवहेलना करणे म्हणजे स्वतःच्याच राजकीय अस्तित्वावर प्रश्नचिन्ह उभे करणे होय. माणसे नाहीत हा खुलासा प्रत्यक्षात विचार नाहीत, दिशा नाही, नेतृत्व नाही याची कबुली आहे. आजचे राजकारण केवळ जागा, चिन्ह आणि सत्तेभोवती फिरत आहे. कार्यकर्ते, जनाधार, संघर्षाची परंपरा हे सारे दुय्यम ठरत चालले आहे. कोरेगांवचा इतिहास सांगताना जे शब्द अगदी आवेशाने उच्चारले जातात, तेच शब्द आज सत्तेच्या गणितापुढे गहाण ठेवले जात आहेत. हा केवळ एका पक्षाचा किंवा गटाचा प्रश्न नाही; ही संपूर्ण विरोधी राजकारणाची शोकांतिका आहे. सामान्य कार्यकर्ता, जो वर्षानुवर्षे झेंडे वाहतो, घोषणा देतो, खटले झेलतो, त्याच्या मनात आज प्रचंड संताप आहे. ‘आपण लढत होतो कशासाठी?’ हा प्रश्न त्याला छळतो आहे. कारण वरच्या पातळीवर इतिहास, विचार आणि मूल्ये ही केवळ भाषणातील अलंकार ठरली आहेत आणि प्रत्यक्ष व्यवहारात सत्तेची चढाओढ सुरू आहे. आज समाजाला फसवले जात आहे. इतिहासाचा वापर मतांसाठी, भावनांसाठी आणि सौदेबाजीसाठी केला जातो आहे. पण इतिहास विसरत नाही. तो नोंद घेतो, कोण छाती फुगवून बोलत होते आणि कोण शेवटी झुकून उभे राहिले. अशा वेळी ‘छी.. थू’ हे उद्गार केवळ संतापाचे नाहीत, तर नैतिक निषेधाचे प्रतीक आहेत. हा निषेध व्यक्तीविरुद्ध नाही, तर त्या प्रवृत्तीविरुद्ध आहे जी विचारांपेक्षा सत्तेला आणि स्वाभिमानापेक्षा संधीला मोठे मानते. समाजाने आता प्रश्न विचारणे गरजेचे आहे. इतिहास सांगणाऱ्यांकडून आपण इतिहास घडवण्याची अपेक्षा करायची की इतिहास विकण्याची? उत्तर ज्यांच्या कृतीतून मिळते आहे, ते मात्र अत्यंत निराशाजनक आहे. राजकारणात तडजोडी असतात, पण त्या तडजोडींना तत्त्वांची किमान चौकट असावी लागते. ज्यांना कालपर्यंत संविधानविरोधी, सामाजिक न्यायाचे शत्रू म्हणत होतो, त्यांच्याच समोर आज हात पसरून उभे राहणे म्हणजे केवळ राजकीय अपयश नव्हे. तो वैचारिक आत्मपराभव आहे. प्रेरणादायी इतिहास सांगून लाचारीची कृती करणे हा समाजाशी केलेला विश्वासघात आहे. ‘माणसं नाहीत’ म्हणून जागा परत करण्याची भाषा हीही चिंताजनक आहे. माणसे कमी नसतात; विचार कमी पडतात तेव्हा माणसे दूर जातात. नेतृत्व ठाम असेल, दिशा स्पष्ट असेल आणि संघर्ष प्रामाणिक असेल, तर माणसे आपोआप उभी राहतात. इतिहासाने हे वारंवार सिद्ध केले आहे. आज गरज आहे ती पुन्हा उभे राहण्याची. स्वाभिमान म्हणजे घोषणा नाही, तर कठीण काळातही न झुकण्याची ताकद आहे. संघर्ष म्हणजे केवळ निवडणूक लढवणे नाही, तर मूल्यांसाठी एकटे पडण्याची तयारी आहे आणि प्रेरणा म्हणजे भूतकाळाचे उदात्तीकरण नव्हे, तर त्यातून वर्तमान घडवण्याची हिंमत आहे. केवळ टीका करण्यासाठी टीका नाही, तर आठवण करून देण्यासाठी आहे की इतिहास आपल्याला पाहतो आहे. पुढच्या पिढ्या विचारतील, ‘तुम्ही वारसा म्हणून काय दिले, संघर्ष की सौदेबाजी?’ आजही वेळ गेलेली नाही. इतिहास पुन्हा छाती फुगवून सांगायचा असेल, तर आधी तो जगावा लागेल. सत्ता येते-जाते, पण स्वाभिमान हरवला तर पिढ्या रिकाम्या होतात. याच जाणिवेतून हा आवाज प्रेरणेचा, आत्मपरीक्षणाचा आणि पुन्हा उभे राहण्याचा सल्ला देत आहे. ■ ■

भविष्यात वंचित विरुद्ध भाजप असे दोनच राजकीय स्तंभ शिल्लक राहतील का ?

सध्या महाराष्ट्रातील राजकीय स्थितीच अशी झाली आहे की, ज्यांना आपण प्रस्थापित राजकीय पक्ष समजतो त्या सर्वच पक्षांना घरघर लागलेली असून ते व त्यांचे पक्षीय नेते भाजपचे राजकीय गुलाम झालेले आहेत. बरे हे फक्त त्या पक्षाच्या राजकीय नेत्यांचेच झाले असे नाही तर, ग्राम पातळीपासून ते राज्य पातळीपर्यंत हिच स्थिती झालेली आहे.

भाजपच्या विरोधात बोलायला व त्यांच्या महागाई, भ्रष्टाचार, हिंदूत्व यावर बोलण्याची व त्याविरोधात पक्षकार्यकर्त्यांना कृती कार्यक्रम देण्याची कोणातच हिम्मत राहिलेली नाही. जर कृती कार्यक्रम पक्षनेतृत्व म्हणून आखला व त्याची अंमलबजावणी केली तर आपणही इडी व सीबीआय यांच्या चौकशीच्या फेऱ्यात सापडतो की काय व आपलीही रवाणगी जेलमध्ये होती की काय? अशी स्थिती सर्वच राजकीय पक्षांची व त्यांच्या पक्ष प्रमुखांची झालेली आहे. यामुळे ते या भीतीनेच घाबरलेले व गारठलेले आहेत. यामुळे प्रस्थापित पक्षप्रमुखांची आजची अवस्था हि सर्कशितल्या वाघाप्रमाणे झालेली आहे. कारण या सर्वच प्रस्थापित पक्षप्रमुखांना एकटा भाजप सर्कशितल्या रिंगमास्टर प्रमाणे चाबूक वाजवून आपल्या तालावर व हूकमावर नाचवत आहे. तसेच भाजपच्या तालावर नाचल्याशिवाय राजकीय पक्षप्रमुख व प्रस्थापित राजकीय घराणी यांच्यापुढे कोणताही पर्याय राहिलेला नाही. हे आता सर्वच भारतीय मतदार समजून चूकलेले आहेत. यामुळे आजपर्यंत महाराष्ट्रातील कोणते राजकीय घराणे भाजपच्या दावणीला गेले नाहीत व कोणते जाण्याच्या तयारीत नाहीत हे दुर्बिणीतून पाहूनही सापडणार नाही. अशी कधी नव्हे ती दयनीय व धास्तावलेली अवस्था आज प्रस्थापित पक्षप्रमुखांची व प्रस्थापित राजकीय घराण्यांची झालेली आहे. याचे नेमके कारण म्हणजे या प्रस्थापित पक्ष प्रमुखांनी आपल्या महाराष्ट्रावर जवळ जवळ सहा दशके आलटून पालटून राज्य केले व सत्तेचा मलिदा चाखला. बहुजन समाजाला व मागासवर्गीय समाज नेतृत्वाला या प्रस्थापित पक्ष प्रमुखांनी आपल्या दावणीचे हक्काचे राजकीय गुलाम समजून आपली सत्तास्थाने अबाधित राखली. उलट बहुजन व मागासवर्गीय समाजाला आपली सत्तास्थाने अबाधित राखून ठेवण्यासाठी पक्षप्रमुखांचे हात बळकट करा असा फसवा कृती कार्यक्रम राबवून, त्यालाच जाणता राजा, महाराष्ट्राचा वाली अशा मोठमोठ्या पदव्या वापरून राजकीय महर्षी, चाणक्य बनवण्याचा प्रयत्न केला व तशीच फसवणूकही केली. पण ज्यांची राजकीय महर्षी व चाणक्य म्हणून स्तुती केली त्या राजकीय चाणक्याने सुधाकर नाईकां सारख्या

मुख्यमंत्री झालेल्या मागासवर्गीय माणसाला भर विधानभवनात स्वर्गीय विलासराव देशमुखां कडून चपला फेकून मारायला लावून त्यांची बेज्जती करायला लावली. तर रामदास आठवले सारख्या दलित नेत्याला गरज संपल्यावर चालत्या गाडीतून उतरून देवून सोनियाचा वाडा दाखवला. तसेच स्व. मधुकरराव पिचड हे काँग्रेस सोडून येण्यास तयार नसताना त्यांना धमकावून व ते हॉस्पिटल मध्ये ॲडमिट असताना पद्मसिंह पाटलांना पाठवून त्यांच्या पोटाला चाकू लावून गाडीत घालून पक्षप्रमुख चाणक्या समोर उभे करण्यात आले. याचप्रमाणे भुजबळाची जिरवण्यासाठी त्यांना भ्रष्टाचाराच्या आरोपाखाली जेलमध्ये पाठवण्यास सांगून पुतण्यावरचे आरोप झाकण्यासाठी भुजबळांना पहिला दोषी ठरवण्यात आले. पण त्यांच्या मदतीला वंचितचे सर्वेसर्वा श्रद्धेय बाळासाहेब आंबेडकर धावूध आले व स्वतः वकीलीचा कोट चढवून त्यांची सोडवणूक केली. म्हणजेच थोडक्यात दलित, आदिवासी, एनटी व ओबीसी या मागासवर्गीय नेत्यांचे राजकीय शोषण करून त्यांच्याच जीवावर आपली सत्तेची पोळी भाजण्यात आली. पण आज हे सारेच प्रस्थापित पक्षप्रमुखांचे पक्ष फोडण्यात भाजप यशस्वी ठरली आहे. स्वतःला हिंदुहृदयसम्राट म्हणणाऱ्यांचाही पक्ष फोडण्यात व त्यांचे धनुष्यासह सारेच चोरून आपल्या हुकमी एक्याला देण्यात भाजपने आपली यशस्वीता कधीच दाखवली आहे. तर मनकवडे पद्धतीने पक्ष चालवून धर्मनिरपेक्षतेला व प्रांतवादाला खतपाणी घालून, भारतीयांच्या ऐक्याला सुरूंग लावून, भोंगे वाजवून व हनुमान चालीसा म्हणून दाखवणाऱ्या पक्षाला व पक्षप्रमुख विदुषकाला वेळेतच भाजपने शून्यावर आणून ठेवले. यामुळे सर्वच पक्षांनी व पक्षप्रमुखांनी भाजपची व त्यांच्या राजकीय कार्यप्रणालीची धास्ती घेतली आसून त्यांच्या देशोन्नतीच्या, धर्मोन्नतीच्या फसव्या व बाजारबुणग्या गप्पाही बंद झाल्या आहेत. यामुळे भाजप विरोधात खंबीरपणे बोलणारा व गंभीरपणे चालणारा आणि भाजपची मातृसंघटना असणाऱ्या आरएसएसलाही त्यांच्याच बालेकिल्ल्याच्या दारात रोखणारा एकच पक्ष राहिला आहे व तो म्हणजे वंचित बहुजन आघाडी नावाचा पक्ष. या पक्षाचे सर्वेसर्वा श्रद्धेय बाळासाहेब आंबेडकर नावाचा निष्कलंक, निर्मोही व तमाम कष्टकरी, शेतकरी, दलित, ओबीसी, मुस्लिम व आदिवासी यांचा तारणहार व कैवारी असा बहुजन हृदयसम्राट नेता होय. यामुळे भविष्यात भाजपसी दोन हात करणारा व त्यांच्या हिंदूराष्ट्राला, पेशवाईला व बहुजनद्रोही, मुस्लिमद्रोही व संविधानद्रोही आणि संविधानिक एकात्मतेला विरोध करणाऱ्या विचारसरणीला लगाम फक्त वंचितच घालू शकतो. बाकी एकाही पक्षात व पक्षनेतृत्वात ती हिम्मत आणि धमक उरलेली नाही. सारेच पक्ष व पक्षप्रमुख हे ब्राम्हण्यवादाचे व विषारी हिंदूत्वाचे पाठीराखे असून ते सारेच भाजपचे राजकीय गुलाम आहेत. यामुळे भविष्यात वंचित बहुजन आघाडी हाच एकमेव पक्ष भाजपचा विरोधक राहिले व तोच भविष्यात भाजपनतंर सत्तेच्या तख्तावर बसेल आणि तोच समाजाला एकता, बंधुता व धर्मनिरपेक्षता मार्गाने न्याय देवून, देशाची संविधानिक पद्धतीने सेवा करेल. हे राजकीय चित्र आता जवळजवळ स्पष्ट झालेले आहे व जनतेच्याही ते गळी उतरायला लागलेले आहे. ■ ■

दिपक गायकवाड
मो. 9765046493

मानसिक तणाव आणि सामाजिक न्याय

सामाजिक न्यायाच्या लढ्यात मानसिक तणाव : बहुजन समाजाची स्वतःला सावरण्याची वाट सामाजिक न्यायाच्या लढाईत भाग घेणे हे केवळ राजकीय किंवा सामाजिक कृती नाही, तर ते एक व्यक्तिगत आणि सामूहिक संघर्ष आहे. बहुजन समाज - दलित, आदिवासी, ओबीसी आणि इतर मागासवर्गीय समुदाय -आरक्षण, भेदभाव आणि नोकरी-व्यवसायातील अपमान यांसारख्या मुद्द्यांमुळे सततच्या मानसिक तणावाचा सामना करतो. हा ताण केवळ शारीरिक थकवा नाही, तर तो मनाच्या खोलवर जाऊन आत्मविश्वास, प्रेरणा आणि दैनंदिन जीवनावर परिणाम करतो. या लेखात आपण या तणावाच्या कारणांचा अभ्यास करू, त्याचे परिणाम समजून घेऊ आणि बहुजन समाज कसा स्वतःला सावरू शकतो याबाबत व्यावहारिक मार्गदर्शन करू.

तणावाची कारणे : सामाजिक अन्यायाची जडे : बहुजन समाजातील व्यक्तींना सामाजिक न्यायाच्या लढ्यात तणाव येण्याची मुख्य कारणे ही व्यवस्थात्मक अन्यायाची आहेत. आरक्षण ही एक घटनात्मक तरतूद असली तरी, त्यावर होणाऱ्या वादविवादांमध्ये बहुजनांना ‘अयोग्य’ किंवा ‘फायदेखोर’ म्हणून चित्रित केले जाते. हे केवळ सोशल मीडियावर किंवा चर्चेतच नव्हे, तर कुटुंब, मित्रमंडळी आणि समाजातही दिसते. परिणामी, व्यक्तीला स्वतःच्या हक्कांसाठी लढण्याची गरज वाटते, पण त्याचवेळी सततच्या टीकेमुळे असुरक्षितता वाढते. भेदभाव हे दुसरे प्रमुख कारण. शाळा, महाविद्यालय किंवा कार्यालयात जातीय, वर्णीय किंवा वर्गीय भेदभावामुळे होणारे अपमान हे दैनंदिन वास्तव आहे. उदाहरणार्थ, नोकरीत प्रमोशन नाकारणे, सहकाऱ्यांकडून उपहास किंवा व्यवसायात ग्राहकांकडून अविश्वास हे सर्व तणाव वाढवतात. यामुळे व्यक्तीला सतत ‘सिद्ध’ करण्याची सक्ती होते, ज्यामुळे थकवा आणि नैराश्य येतात. बहुजन समाजातील अनेकजण हे अनुभव घेतात, ज्यामुळे सामूहिक ट्रॉमा निर्माण होतो - एक पिढी ते दुसऱ्या पिढीला हस्तांतरित होणारा ताण. नोकरी-व्यवसायातील अपमान हे तिसरे पैलू. कॉर्पोरेट जगात किंवा उद्योगधंद्यात बहुजनांना ‘कमकुवत’ किंवा ‘अनुभवहीन’ म्हणून बाजूला सारले जाते. हे केवळ आर्थिक नुकसान नाही, तर ते आत्मसन्मानावर हल्ला आहे. परिणामी, चिंता, झोप न येणे, एकटेपणा आणि कधीकधी आत्मघातकी विचारही येऊ शकतात. हे सर्व सामाजिक न्यायाच्या लढाईत भाग घेणाऱ्यांसाठी आव्हान आहे, कारण लढाई सुरू ठेवण्यासाठी मनाची शक्ती आवश्यक असते.

तणावाचे परिणाम : मन आणि समाजावर होणारा प्रभाव सततचा ताण केवळ वैयक्तिक नाही, तर तो समाजावरही परिणाम करतो. बहुजन समाजातील नेते, कार्यकर्ते आणि सामान्य व्यक्ती या तणावामुळे थकतात, ज्यामुळे लढाई कमकुवत होऊ शकते. शारीरिक लक्षणे जसे की डोकेदुखी, उच्च रक्तदाब किंवा पचनाच्या समस्या येतात, तर मानसिक लक्षणे म्हणजे चिडचिड, एकाग्रता कमी होणे किंवा नैराश्य. दीर्घकाळात हे ‘बर्नआऊट’ मध्ये रूपांतरित होते, ज्यामुळे व्यक्ती लढाई सोडून देण्याच्या विचारात पडते. पण हे लक्षात घ्या की हे ताण सामान्य आहे - ते कमकुवतपणाचे लक्षण नाही, तर अन्यायाच्या विरोधात लढण्याचे प्रमाण आहे.

स्वतःला सावरण्याचे मार्ग : व्यावहारिक उपाय बहुजन समाजाने या तणावाला सामोरे जाण्यासाठी स्वतःला मजबूत करणे आवश्यक आहे. येथे काही व्यावहारिक सल्ले आहेत, जे वैयक्तिक आणि सामूहिक पातळीवर लागू करता येतील स्व-काळजी आणि दैनंदिन सवयी तणाव हाताळण्यासाठी प्रथम स्वतःची काळजी घ्या. दररोज व्यायाम, ध्यान किंवा योगासारख्या क्रियांनी सुरुवात करा. उदाहरणार्थ, 10-15 मिनिटे श्वासोच्छ्वासाचे व्यायाम करणे मन शांत करू शकते. झोपेची पुरेशी मात्रा (7-8 तास) आणि संतुलित आहार हे मूलभूत आहेत. बहुजन समाजातील अनेकजण हे उपेक्षित करतात, पण हे छोटे बदल मोठा फरक घडवतात. समुदायाचा आधार एकटे लढू नका. बहुजन समाजातील संघटना, ग्रूप्स किंवा ऑनलाइन फोरम्समध्ये सामील व्हा. अनुभव शेअर करणे ताण कमी करतो. उदाहरणार्थ, आंबेडकरी चळवळीतील ग्रूप्स किंवा सोशल मीडिया कम्युनिटीमध्ये चर्चा करणे सशक्तीकरण देते. कुटुंब आणि मित्रांसोबत बोलणेही महत्त्वाचे - ते तुम्हाला एकटे वाटू देत नाहीत.

व्यावसायिक मदत : मानसिक तणाव गंभीर असल्यास, डॉक्टर, मानसोपचारतज्ञ, मानसोपचार सामाजिक कार्यकर्ते, मनोवैज्ञानिक यांची मदत घ्या. भारतात सरकारी योजना जसे की ‘टेली मानस’ (मानसिक आरोग्य सेवा) After एनजीओ जसे की मेत्ता फाउंडेशन बहुजन समाजासाठी मोफत किंवा कमी खर्चात मदत देतात. स्टिग्मा सोडून हे पाऊल उचला - ते कमकुवतपणा नाही, तर बुद्धिमत्ता आहे. सकारात्मक विचार आणि रणनीती तणावाच्या वेळी स्वतःला आठवा की तुमची लढाई न्यायासाठी आहे. छोट्या यशांचा उत्सव साजरा करा, जसे की एखाद्या चर्चेत विजय मिळवणे. जर्नलिंग - दररोज अनुभव लिहिणे - मन साफ करते. तसेच, आरक्षण आणि भेदभावावर आधारित पुस्तके वाचा, जसे की डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांची लेखन पुस्तके, ज्यामुळे प्रेरणा मिळते. संघर्ष आणि विश्रांतीचा समतोल लढाईत भाग घेताना विश्रांती घ्या. हॉबीज जसे की संगीत, वाचन किंवा क्रीडा यात गुंतवा. बहुजन समाजाने सामूहिक विश्रांती कार्यक्रम आयोजित करणे - जसे की वर्कशॉप्स किंवा पिकनिक - ताण कमी करू शकते. मजबूत होऊन पुढे जाणे सामाजिक न्यायाच्या लढ्यात मानसिक तणाव हा अपरिहार्य आहे, पण त्याला हाताळणे शक्य आहे. बहुजन समाजाने स्वतःला सावरून, एकजुटीने आणि सकारात्मकतेने पुढे जाणे आवश्यक आहे. हे केवळ वैयक्तिक विजय नाही, तर सामूहिक क्रांती आहे. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर म्हणतात तसे, ‘शिक्षित व्हा, संघटित व्हा, संघर्ष करा.’ पण हे करताना मनाची काळजी घ्या - कारण मजबूत मनच खरी क्रांती घडवते. जर तुम्ही या तणावाचा सामना करत असाल, तर आजच छोटे पाऊल उचला. तुम्ही एकटे नाही आहात; समाज तुमच्यासोबत आहे. ■ ■

मनःस्वास्थ्याचा प्रवास

प्रवीण गांगुर्डे
मो. 9890631933

सौंदर्य कुठे आहे? मानव विश्वातील सुखी कां नाही?

सौंदर्य कुठे आहे? सौंदर्य म्हणजे काय? हा संशोधनाचा भाग आहे. अभ्यासाचा तथा चिंतनाचा गंभीर आहे. पृथ्वीतलावर सौंदर्याची खान आहे. आकाश, पाताळ, धरतीवर जिकडे तिकडे सौंदर्य आहे. पण ते शोधता आले पाहिजे. सौंदर्य म्हणजे सुंदर नव्हे! मानवाच्या सुखासाठी विज्ञान - संगणक युगात विविध शोध लागले. वैज्ञानिकांनी मानवाच्या विकासासाठी, प्रगतीसाठी ज्ञानाचे भंडार जगासमोर आणले. अथक परिश्रम, त्याग आणि संघर्षातून मानव क्षणभर सुखासाठी आयुष्याचे सोने केले तरीपण मानव सौंदर्यात सुख शोधण्याचा प्रयत्न करतो. सुख म्हणजे काय? क्षणिक सुखासाठी माणूस वाटेल ते करतो! पण खरेंच त्याही सुख प्राप्त होतो का? विविध संत, महंत, साधु, बाबा यांनी आपले सम्पूर्ण आयुष्य दावणीला लावले, तरीपण मानव वर्तमानात सुखी का नाही? सतत धडधड करतो तथा मृत्यूकडे जात असतांना अनेक अडथळे येतात त्यावर मात करतांना अपघाती मृत्यू होतो. मानव मृत्यूवर विजय संपादन केले नाही. जन्म व मृत्यूच्या फेऱ्यात अडला आहे. मृत्यू अटळ आहे. जगाच्या पाठीवर मानवाचे जीवन सैराट झाले आहे. जात, धर्म, पंथ, पद, पत आणि पैसा यात स्वतःला गुंतवून सत्याकडे (सत्य माहित असूनही) वळत का नाही! हा प्रश्न गंभीर तितकाच अस्वस्थ करणारा आहे. मानव जन्म सर्वश्रेष्ठ आहे. आत्मा कुठे जातो? आत्म्याची ओळख कशी करणार? मृत्यू झाले की मुक्ती प्राप्त होते असे म्हणतात. मुक्तीला आत्म्याची ओळख का नाही! जन्म जन्मांतरांच्या विळख्यात मानव मानवाला ओळखत नाही तर पशू, पक्षी, वृक्षवल्ली, सजीव प्राणी यांच्यातही आत्मा आहे. मग खरी आत्म्याची ओळख कोण करून देणार? विविध, धर्म, असंख्य जाती, अनेक पंथ, ज्ञानाचे अथांग महासागर (भंडार) लिखित, मुखोद्गत, वाणी, ध्वनी द्वारा, संगीत, नृत्य, इत्यादी असूनही शाका, विद्यालये, विश्व विद्यालयातून गुरू (शिक्षक, अध्यापक, धर्मगुरू) द्वारा ज्ञानाचे भंडार उपलब्ध आहे. आयुष्य सुद्धा कमी पडते. ज्ञानाच्या कक्षाच्या बाहेर जाऊन ज्ञान संपादन करण्यासाठी! तरीपण मानव विश्वातील सुखी का नाही? आतंकवाद, दहशतवाद वाढत आहे असे कां? युगायुगांचा हा संघर्ष संपणार का? मानवाच्या सुखासाठी विद्यानाच्या पलीकडे आध्यात्माची रेंज वाढते कधी न संपणारी.... तरी पण जगाच्या पाठीवर प्रत्येक राष्ट्र सीमेवर चोवीस तास सेना प्रहरीचे काम करीत आहे. याचा विचार आपण का करीत नाही? युद्ध कधीही होऊ शकतो, युद्ध अटळ आहे. सम्पूर्ण जगाचे सौंदर्य कशात आहे. मानवाच्या विकासासाठी, प्रगतीसाठी विविध क्षेपणास्त्रांचा उपयोग करून जग जिंकण्याची स्पर्धा सुरू आहे. यासी अंत नाही. जगातील प्रत्येक राष्ट्रांनी यांचा विचार करावा.

उदाहरणार्थ वर्तमानात झालेले भारत-पाकिस्तान युद्ध! आधुनिक युगात घडलेले मणीपुर प्रकरण (आदिवासी कुकी महिलेची नग्न धिंड).

रामायणात माता सीतेला अग्नी परीक्षा, महाभारतात पांच पांडवासाठी न्याय लढ्यासाठी भरदरबारात वस्त्रहरणाची बकी संयमी, त्याग करणारी संघर्ष वीरमाता द्रौपदी तथा विज्ञान. संगणक आधुनिक युगात घडलेले मणीपुर प्रकरणात आदिवासी कूकी महिलेची भररस्त्यावर नग्न धिंड काढलेली व्हिडीओ, मोबाईलद्वारा प्रदर्शित आहे. या तिनही घटना अनेक युगापासून घडत आलेल्या आहेत. उपरोक्त घटना ‘महिलांच्या’ कसे घडले! का घडले? सर्वांना ज्ञात आहे. प्रत्यक्ष भगवान श्रीकृष्ण यांनी वस्त्रहरण होतांना द्रौपदीची मदत केली. होणारा अनर्थ टळला हे विशेष.

खैरलांजी प्रकरण पेटले व शांत झाले. परंतु त्यापुढे आधुनिक युगात आदिम कुकी महिलेची नग्न धिंड मोबाईल द्वारा व्हायरल झाले तेव्हा एकही आधुनिक गोविंदा मदतीला धावून आला नाही. पीएम, राष्ट्रपती, राज्यपाल, मंत्री मंडळ सारेच गप्प झाले! तरीपण भारताचे प्रधानमंत्रीची विदेशवारी मात्र अखंड चालू आहे. संवेदनशिलता कुठे आहे? सबका साथ - सबका विकास म्हणजे काय? आत्मनिर्भर भारत कुठे आहे? आदिवासी कुकी महिलेच्या संघर्षाला कधी न्याय मिळणार? मुके, बहिरे, आंधळे, सरकार महिला मग ती कोणीही कां असेना! तिला जर न्याय मिळत नसेल तर दोषी कोण? भारतातील आदिवासी महिलेला न्याय अपेक्षित आहे. परंतु भारत सरकार याकडे दुर्लक्ष का करतात हा मुद्दा अस्वस्थ करणारा आहे. महिलांना सामाजिक न्याय मिळणार कां? जगतजननी महिला अमृत महोत्सवी वर्षात उपेक्षित कां? महिला आज सर्वच क्षेत्रात नेत्रदिपक प्रगती केलेली आहे. सामाजिक क्रांतीचे अग्रदुत महात्मा जोतिबा फुले तथा सावित्री फुले यांनी केलेले सामाजिक शैक्षणिक कार्य म्हणजे भारतीय समाज व्यवस्थेचा मूळ आधार स्तंभ आहे. भारतीय संविधानाचे जनक, विश्वरत्न, ज्ञानाचे प्रतिक डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांनी कोणतेही आंदोलन महिलांनी न करता (भारतीय महिला) त्यांना शत-प्रतिशत न्याय (संविधानिक) प्राप्त करून देण्याचे महान कार्य भारतीय संविधानाचे केले आहे. सुगानुयुगे होत असलेल्या अन्याय, अत्याचार, अंधविश्वासाला बळी पडणाऱ्या महिला असो की कौटुंबिक हिसाचाला कंटाळून स्वतःला संपविणाऱ्या अथवा आत्महत्या करणाऱ्या महिलांना घटनादत्त अधिकार व कर्तव्याची जाणीव नव्हे. पूर्णपणे न्याय देणारे विश्वातील पहिले अप्रतिम ग्रंथ म्हणजे भारतीय संविधान होय. भरतीय संविधान, महिलांना समता तथा समानतेचा (स्त्री-पुरूष समान) अधिकार आधुनिक विज्ञान युगात प्रदान कारतो. ही बाब उल्लेखनीय आहे. आदिवासी समाज समूह जेथे राहतो त्या-ठिकाणी नैसर्गिक साधनसामुग्री (उदा. खनिजे, रानमेवा, उच्च प्रतिचे लाकूड) विपूल प्रमाणात आहेत. खरे आदिवासी आपले परिसर सोडून जात नाही (निसर्ग पूजक आहेत, प्रकृती पूजक आहेत.) शिक्षणाचे प्रमाण अतिशय कमी आहे. रुढी, परंपरा आणि आदिवासी धर्म तथा संस्कृतीचे पालन करतात. अनेक राज्यात जंगलव्याप्त परिसरात हजारो वर्षापासून राहतात, मातृभूमीवर प्रेम करणाऱ्या आदिवासी समाजावर अन्याय, अत्याचार किंवा बळजबरीने त्यांना त्यांच्या मुळस्थानकापासून परावृत केल्या जाते. उदा. झारखंड, छत्तीसगढ (अबूजमाड), महाराष्ट्र (मेळघाट, सुरजागढ, गडचिरोली, पालघर जवळील परिसर इत्यादी). मूळनिवासी आदिवासींना त्यांच्या मूळ स्थानकांपासून घरदार नैसर्गिक साधनसंपत्तीचा त्याग करून सर्वकाही सोडून जावे लागते. ते कुठे जातात? काय करतात? जिवंत आहेत की नाही? हा अतिशय गंभीर तथा संवेदनशील मुद्दा असून मुळनिवासी आदिवासींवर होणारा अन्याय असून त्यांना मुळ घटनादत्त अधिकारापासून कायमचे वंचित करण्याचा षढयंत्र (कुटील डाव) आहे. संविधानविरोधी कृत्य आहे. याचा भारत सरकारने गांभीर्याने विचार करावा असे सुचवावेसे वाटते. हे एक न सुटणारे कोढे आहे. नैसर्गिक साधन संपत्ती, वन सामुग्री, रानमेवाचे प्रमाण अधिक असल्याने आदिवासींचे संपूर्ण जीवन निसर्गावर अवलंबून आहे. करिता आदिवासींचे जीवन उध्वस्त होण्याच्या मार्गावर आहे. जंगलव्याप्त परिसरात, आदिवासी परिसरात मोठमोठे प्रकल्प, उद्योग, धरणे उभारण्याचा सपाटा सुरू असून अधिकाधिक नैसर्गिक साधन सामुग्री लुटण्याचा प्रकार चालु आहे. हे सर्व डोळ्यादेखत घडत असून सर्वजण याकडे पाहत आहेत. ‘सबका साथ सबका विकास’(आदिवासी सह गरिब, वंचित कामगार, महिला, मुलेमुलींवर दैनंदिन होणारे अन्याय, अत्याचार, वेळप्रसंगी बलात्कार, कुमारी माता प्रकरण, मणिपूर येथील जळीत प्रकरण इत्यादी) कुठे आहे? याकडे विश्वाचे डोळे लागले आहे. याचा दुरगामी परिणाम आदिवासींसह इतरही वंचित समाजावर होणार आहे. याकडे मात्र राजकीय, सामाजिक पुढाऱ्यांचा दुर्लक्ष का? याविषयी भारत सरकार गंभीर नाही. याबाबत सरकारचे लक्ष विकासाच्या नावावर असून भविष्यातील विनाशाकडे अजिबात दिसून येत नाही. आदिवासींचा विकास कुठे आहे? त्यांची गेलेली जमीन, जीवन सरकार परत करणार का? ज्या आदिवासी परिसरात कोटी कोटी रूपयांची गुंतवणूक करून प्रकल्प उभारण्यात आले, मोठमोठे इव्हेंट उभे करून जाहिरात करण्यात आली. परंतु दुसरीकडे त्याच परिसरातील आदिवासी कुटूंब बेघर, घटनादत्त सुविधापासून वंचित झाले आहेत. खऱ्या आदिवासींचे जीवन संघर्ष वाढले असून जल, जंगल, जमीनचे वारसदार उध्वस्त होण्याच्या मार्गावर आहेत. मोठमोठे प्रकल्प उभारणारे उद्योगपती, नफा कमविणारे तथा भारत सरकार याकडे तिरकस नजरेने पाहणे किंवा कानाडोळा करणे किंवा अजिबात लक्ष देण्यास तयार नाहीत असे दिसून येते. दिवसेंदिवस आदिवासींची कमी होणारी लोकसंख्या म्हणजे जवळपास 10 ते 15 टक्के मूळनिवासी आदिवासींना विस्थापित करण्यात आल्याचे दिसत आहे. विस्थापित आदिवासींचे भवितव्य काय? मूळआदिवासींचे विकास की विनाश? असा प्रश्न भारतीय मूळ आदिवासींसह, जाणकार नागरिकांना अस्वस्थ करणारा आहे. याकडे दुर्लक्ष करून सरकार गप्प आहे. याचा मूळ आदिवासींवर काय परिणाम होईल याचा विचार मात्र कोणीही करीत नाही. करणार नाहीत. कारण स्पष्ट आहे, ज्या आदिवासी क्षेत्रात कोट्यावधी रुपयांची गुंतवणूक करून प्रकल्प उभारण्यात आले, तेथील आदिवासी समूह नव्हे कुटूंबचे कुटूंब मूळस्थानापासून बेघर, वनसंपत्ती, सामुग्रीपासून कायमचे वंचित झाले आहेत. त्यांच्या विकासाचे मार्ग कायमचे बंद झाले. याचा विचार कोण करील? जंगलचा राजा आदिवासी उध्वस्त झाला.. असे का? ■ ■

आदिवासी अस्तित्व

प्रा. डॉ. वामन शेळमाके
मो. 9420973248

वाचकांचे विचारपिठ

बहुजन सौरभ

खुप क्रांतीकारी

भाजप, आरएसएस आणि त्यांच्या रानडुकरीय झुंडींनी, जाणीवपूर्वक संविधानिक मूल्यांना छेद देण्यासाठी आणि मनुस्मृतीपुरक विषम, अमानवीय, रानटी, जंगली, स्त्रीविरोधी मनुस्मृती या कायद्याला वर्तमान राजकारणाच्या माध्यमातून समाजात उतरविण्यासाठी ते सरसावले आहेत. मॅडम, या भयंकर हिंदू अंधश्रद्ध, अंधभक्त, धर्मांध, कर्मठ हिंदू मानसिकतेला भानावर आणण्यासाठी आपण हा लेख लिहून त्यांना महात्मा फुल्यांचा आसूड दाखवला आहे. भारतीय नागरीक म्हणून तमाम हिंदूंनी राजकीय, ईव्हीएम, आमिषं, पैसा ई. ब्राह्मण्यत्वाला ओळखून भानावर आणण्याचे खुप महत्वपूर्ण काम या लेखाद्वारे केले आहे. हिंदूंची गुलाम मानसिकता जी आजही सर्वार्थाने शैक्षणिक, सामाजिक, सांस्कृतिक, धार्मिक, आर्थिक, अंधश्रद्ध, भौगोलिक ई. ई. आजही ब्राह्मणी कचाट्यात सापडलेली आहे, तिला ताळ्यावर आणण्यासाठी अतिशय प्रभावी आणि वास्तववादी, सत्य आणि संविधानिक संपादकीय लेख आपण लिहीला आहे. त्याबद्दल आपणास खुप शुभेच्छा. हे विचार आणि हा लेख या भरकटलेल्या आणि ब्राह्मणांनी निर्माण केलेल्या तमाम जातीत बंदिस्त हिंदूंना, या ब्राह्मणी वर्चस्वाखालील गुलामांना त्यांच्या सर्वांगीण गुलामीची जाणीव करून देतील आणि त्यांना तुम्ही पूर्वाश्रमीचे बौद्ध धम्मीय आहात, आजचे ब्राह्मणी कचाट्यातील हिंदू नाहीत, हे भान निर्माण करून देईल याची मला पूर्ण खात्री आहे. all the best Madam खुप क्रांतीकारी. लिहीत रहा. धर्मांध हिंदू ऐवजी सर्वांना संविधानिक भारतीय नागरिक बनवत रहा. जिंदाबाद । लिखेंगे जितेंगे ।

- ॲड. सुभाष सावंगीकर

संविधानाच्या बाजूने की सत्तेच्या गोदीत

‘संविधानाच्या बाजूने की सत्तेच्या गोदीत’ हे अतिशय परखड संपादकीय दि. 6 जानेवारी 2026 च्या दै. बहुजन सौरभ मध्ये प्रसिद्ध झाले. संपादकांचे सहृदय अभिनंदन. वर्तमानपत्रांनी आतापर्यंत दोन समाजात भांडणे लावण्याचेच प्रयत्न केले आहेत. एका दैनिकाच्या भडकाऊपणामुळे रिडल्स प्रकरण चिघळले होते, हा इतिहास आहे. वर्तमानकाळात शेतकऱ्यांच्या आंदोलनावर संपादकीय लिहिण्याचे जवळपास सगळ्याच वर्तमानपत्रांनी टाळले होते. वर्तमानातील दैनिक वृत्तपत्रे मराठा-ओबीसी आरक्षणासंदर्भात, मणिपूर संदर्भात दोलायमान स्थितीत, डुप्लिकेट भूमिकेत जगत आहेत. अशा स्थितीत दै. बहुजन सौरभचे कार्य क्रांतिकारी आहे. पुनःश्च अभिनंदन!

- पुरूषोत्तम संबोधी

“ कुणालाही जिंकायचे असेल तर प्रेमाने जिंका... ”

नवीन वर्ष 2026 : एक नवीन सुरुवात एक कुटुंब, एक मानवता, एक आशा

‘पाहा, मी सर्व गोष्टी नवीन करतो.’ (प्रकटीकरण 21:5) जसे सन 2026 हे नवीन वर्ष केवळ वैयक्तिक यशाची इच्छा करण्याचा काळ नाही तर सामूहिक उपचार, शांती आणि पुनर्बांधणीचे आवाहन आहे. भारत आणि संपूर्ण जग तेव्हाच पुढे जाऊ शकते जेव्हा आपल्यामधून कोणीही मागे राहणार नाही. बायबल स्पष्ट करते की देवाची नवीन सुरुवात प्रत्येकासाठी आहे, विशेषतः ज्यांना दीर्घकाळ दुर्लक्षित, उपेक्षित आणि बहिष्कृत म्हणून वागविण्यात आले आहे.

1) **देवाची नवी सुरुवात :** दुर्लक्षित आणि भटक्या जनजातींसाठी पवित्र शास्त्र वारंवार सीमावर्ती भागात राहणाऱ्यांसाठी देवाची विशेष काळजी प्रकट करते. ‘परमेश्वर अनोळखी लोकांचे रक्षण करतो.’ (स्तोत्र 146:9) ‘अनोळखी (उपऱ्यांवर) लोकांवर अत्याचार करू नका, कारण तुम्ही स्वतः इजिप्तमध्ये अनोळखी होता.’ (निर्गम 23:9) भटके आणि स्थलांतरित समुदाय एका ठिकाणाहून दुसरीकडे भटकणारी कुटुंबे अनेकदा व्यवस्थेबाहेर राहतात. त्यांच्या मुलांचे शिक्षण धोक्यात येते आणि त्यांची ओळख आणि भविष्य दोन्ही अस्थिर होतात. बायबलला असे जीवन माहित आहे अब्राहाम, याकोब, मोशे आणि येशू स्वतः प्रवासी म्हणून जगले.

बायबलची आशा : भटकंतीचे आयुष्य वाया जात नाही. देव भटक्यासोबत चालतो. सन 2026 चा पुकार (आवाज) : भटक्या विमुक्त मुलांसाठी मोबाईल शिक्षण ओळख, प्रतिष्ठा आणि हक्क आरोग्य, निवारा आणि शिकण्याच्या संधी

2. **कोविडनंतर स्थलांतरित आणि कामगार संघर्ष :-** कोविडमुळे लाखो लोकांनी वेळ, उपजीविका आणि प्रतिष्ठा गमावली. त्यांचा प्रश्न आजही प्रतिध्वनित होतो ‘हे प्रभू, किती काळ ?’ (स्तोत्र 13:1). देवाचे वचन आश्वासन देते ‘जे वर्षे टोळांनी खाऊन टाकलेली आहे मी तुला परत करीन.’ (योएल 2:25). एक नवीन सुरुवात शक्य आहे जेव्हा : हरवलेल्या उपजीविकेची पुनर्बांधणी केली जाते कौशल्याचे पुनर्प्रशिक्षण होते समाज स्थलांतरितांना ओझे म्हणून नव्हे तर भागीदार म्हणून पाहतो.

3. **बहिष्कृत कुष्ठरोगी, अपंग आणि विस्थापित :-** येशू नेहमीच समाजाने नाकारलेल्या लोकांपर्यंत पोहोचला त्याने कुष्ठरोग्यांना स्पर्श केला (मार्क 1: 40-42) त्याने आंधळे, लंगडे आणि तुटलेले लोक बरे केले (लूक 14:13) त्याने बरे होण्यापूर्वी प्रतिष्ठा दिली. अपंग आणि जुनाट आजार असलेल्या लोकांसाठी आदर, आरोग्य आणि कृतिशिल प्रेम स्वागत सन्मान आणि स्विकार निर्णय प्रक्रियेत त्यांना सहभागी केले. समाज केवळ उपदेश न करता बलिदानयुक्त प्रेम करतो, भिंती तोडतो तेव्हा मानवतेची नवीन सुरुवात होते.

4. **आदिवासी समुदाय :-** सीमांपासून मुख्य प्रवाहापर्यंत भारतातील आदिवासी समुदाय समृद्ध संस्कृतीचे वाहक आहेत, तरीही त्यांना शिक्षण, जमीन आणि प्रतिनिधित्वाचा तीव्र अभाव आहे. त्यांना उपमानव म्हणून पाहाण्यात येते. बायबल म्हणते देव अनेक जमातींमधून एक समुदाय निर्माण करतो (प्रकटीकरण 7:9). कोणतीही जमात किंवा जात कमी दर्जाची नाही. 2026 साठी दिशा मातृभाषेसह इंग्रजी माध्यमाद्वारे शिक्षण भूमी आणि संस्कृतीचे संरक्षण नेतृत्वात आणि निर्णयप्रक्रियेत सहभाग मुख्य प्रवाहात समावेश म्हणजे समसमान भागीदारी, ओळख पुसून टाकणे नाही.

5. एक राष्ट्र एक कुटुंब, एक मानवता बायबलचा स्पष्ट संदेश ‘देवाने मनुष्याला त्याच्या स्वतःच्या प्रतिमेत निर्माण केले’ (उत्पत्ति 1:27) ‘एका अस्तित्वापासून त्याने सर्व राष्ट्रे निर्माण केली.’ (प्रेषितांची कृत्ये 17:26) भारताला वैयक्तिक विजेत्यांची नाही तर सामूहिक प्रगतीची आवश्यकता आहे. जर शेतकरी हरले तर देश हरेल. भटक्या विमुक्त मुलांना अशिक्षित राहिल्यास देशाचे भविष्य कमकुवत होते. जर स्थलांतरितांना त्रास सहन करावा लागला तर समाज कोसळतो. आपण एकत्र उठतो किंवा एकत्र पडतो.

नितीन सरदार
मो. 94223372

6. **जयंतीचे वर्ष :-** संपूर्ण राष्ट्रासाठी एक नवीन सुरुवात बायबल राष्ट्रीय नूतनीकरणाचे सर्वात शक्तिशाली मॉडेल देते जयंतीचे वर्ष (लेवीय 25:10) कर्ज माफ झाले. जमीन परत करण्यात आली. गुलामांना मुक्त करण्यात आले. असमानता पुन्हा समायोजित करण्यात आली. स्वातंत्र्यासह बंधुत्वाचे नाते मजबूत झाले. नविन सुरुवातीचे प्रतिक होते. ही देवाची घोषणा होती ‘तुम्ही सर्वांनी पुन्हा समानतेने सुरुवात केली पाहिजे. ■ ■

नववर्ष : मतदार संकल्प

नववर्षा निमित्त शुभेच्छा आणि संकल्पांची लाट येऊन ओसरली आहे. त्यातच राज्यात स्थानिक स्वराज्य संस्थांच्या निवडणुकांची धामधूम सुरू झाली आहे. वैयक्तिक जीवनातील संकल्पासह नागरिक म्हणून लोकशाही प्रक्रियेतील या महत्वपूर्ण क्षणासाठी मतदान अधिकार पार पाडतांना काही मुद्द्यांकडे लक्ष देणे गरजेचे आहे. लोकशाहीत मिळालेला मतदान हक्क न्याय भूमिकेतून निभावणार की विकणार हे निश्चित करणे आपले प्रथम दायित्व आहे. त्यासाठी आपल्या पर्यंत येणारा उमेदवार गुन्हेगारी प्रवृत्तीचा, पार्श्वभूमीचा असेल तर त्याला प्रोत्साहन देऊ नये. त्याला सहाय्य करणे, आपल्या सभोवताल गुन्ह्यांची साखळी निर्माण करणारे ठरू शकते. उमेदवाराकडे स्वच्छ पर्यावरण विषयक काय आराखडा आहे, याची माहिती करून घ्यायला हवी. दिवसेंदिवस शहरे प्रदूषणाच्या विळख्यात सापडत आहेत. त्यापासून उद्भवणाऱ्या आजारांशी आपण सामना करीत आहोत याची जाणीव ठेवावी. पावसाळ्यात पाण्याचा निचरा योग्य रित्या होत नसल्याने अनेक वसाहती प्रभावित झाल्याचा अनुभव आहे. त्यावर तोडगा विचारण्याचे धाडस आपण केले पाहिजे. अवैध झोपडपट्टी विषयक उमेदवाराची भूमिका जाणून घ्यायला हवी कारण अश्या वसाहती मद्य, पानटपरी द्वारे गुटखा सेवन अश्या व्यसनांच्या आहारी जाण्यासाठी मुले, युवा, महिलांना सहाय्यक ठरत आहेत. गुन्हेगारी प्रवृत्तीचे अड्डे ठरत आहेत. मैदानासाठी मोकळ्या सोडलेल्या जागांमध्ये मुलांसाठी खेळण्याच्या सोयीबाबत त्यांची काय भूमिका आहे. ज्येष्ठ नागरिकांसाठी विरंगुळा म्हणून कोणत्या सोयी करण्याचे नियोजन आहे. अनेक रस्त्यावरील चौक सुशोभित नाहीत त्यासाठी काय आराखडा आहे. अनेक प्रमुख चौकांमध्ये नागरिक ऑटो, बससाठी उभे असतात परंतु तिथे प्राथमिक सोयीही उपलब्ध नसतात. सुलभ शौचालय नसल्याने महिला, मुलींना मोठी कुचंबणा सहन करावी लागते याकडे उमेदवारांचे लक्ष वेधावे. शहरातील अनेक वसाहतीत मलवाहिन्या छोट्या आहेत नागरीकरण वाढत आहे. त्यामुळे मल वाहून न जाता चेंबर्स तुंबतात त्याबाबत आपण दक्ष राहून भूमिका जाणून घ्यावी. मोफत ट्रिप, देवदर्शन, जेवणावळी, वस्तू याच्या पासून अलिप्तता बाळगून नागरी जीवनाशी संबंधित समस्यांबाबत त्याचा आराखडा जाणून घेण्याबाबत आपला कटाक्ष असावा. जात, धर्म याच्या पलीकडे विचारकरून शिक्षित, समंजस, सामाजिक जाण आणि भान असलेला प्रतिनिधी निवडला तर तो निश्चितच गांधीजींच्या संकल्पनेतील लोकसेवक ठरेल. आपण असा संकल्प करून मतदान केले तर निश्चितच लोकशाहीतील महत्वाच्या प्रक्रियेत योग्य योगदानाचे समाधान प्राप्त होऊ शकेल. ■ ■

अनिरुद्ध कांबळे
मो.9922959770

अनंतायन

मुलगी आहे म्हणून ?

ॲड. अनंत खेळकर
मो. 9370061677

तिच्या लग्नाला पाच वर्ष होऊन गेली होती. तिच्या माहेरी दोन भावांची हिस्सेवाटी झाली होती. आईवडील थकले. आता तिचे भाऊ कर्ते झाले होते. ऐकेदिवशी ती तिच्या माहेरी आली तेव्हा दोन्ही भावांच्या चेहऱ्यावर प्रश्नचिन्ह दिसले. एका भावाने शेवटी विचारलेच ‘ न सांगता कशी काय आलीस’ त्यावर ती म्हणाली ‘तुम्हा सर्वांची खुप आठवण येत होती. बरेच दिवसापासून भेट झाली नाही म्हणून मुद्दाम आली’ भाऊ निघून गेला तेव्हा ती तिच्या आईला म्हणाली’ आई ! ही कशी प्रथा आहे? ज्या घरात, ज्या कुटुंबात मी लहानाची मोठी झाली. आज त्याच घरात मला परकेपणा जाणवतो. जेथे हक्काने रहायची तेथे पाहुण्यांसारखे यावे लागते. माहेरी येण्यासाठी परवानगी घेऊन यावे की काय? असे वाटते. ज्या घराला, ज्या कुटुंबाला मी आपले मानायची आज त्यांच्यासोबत राहतांना अनोळखी असल्याचा भास होतो. माहेरीही परक्यासारखी अन् सासरलाही तीच गत. मग मुलीचे नेमके घर कोणते? माहेरचे घर, अंगण, रस्ते गावातील माणसे सर्व कसे सुटुन गेले? ज्या घरात वधु म्हणून पाठवले त्याच घरातून तिची अर्थी निघाली तर तिच्या जिवनाचे सार्थक झाले असे म्हणतात. माहेरच्या परतीची वाट का कायमची बंद केल्या जाते? केवळ मुलगी आहे म्हणून? माहेरी आलेल्या लेकीचा चेहरा जरी हसरा दिसत असला तरी त्या चेहऱ्याआड कितीतरी न सोडवता येणारे प्रश्न असतात, मायबापांशिवाय जगणे कठीण असते पण ते मायबापाला सांगणे हे त्यापेक्षा कठीण असते. आई ! जर एखादे नाते कायमचे तुटले तर त्याचे जेवढे वाईट वाटत नाही त्याहून कितीतरी पटींनी दुःख ह्याचे वाटते की, नाते तर टिकून आहे पण मने मात्र जुळत नाहीत. सणवार तर दरवर्षी येतात पण ज्या घरात एकमेकांसोबत दिवाळी आनंदात साजरी करायची आता ना ती माणसे परत येतात ना त्या घरात राहता येते. अशा अनेक प्रसंगी काही काही आठवणी नियमितपणे त्यांच्या हिश्शाची आसवे मागायला मात्र आवर्जून येतात. आणि खरे सांगु का आई ? ह्या दुनियेत असंख्य चेहरे आपल्या सोबत असले तरी आईवडिलांच्या चेहऱ्यासारखे प्रेमळ चेहरे कुठेच दिसत नाहीत तेव्हा प्रत्येक लेकीला ज्या यातना होतात त्या शब्दात व्यक्त करता येत नाहीत. पण शेवटी रूढी, परंपरा, धर्म आणि संस्कृती ह्यांच्या बंधनातून स्त्रीजातीला मुक्ती नाही असंच वारंवार वाटत राहते’ ■ ■

बहुजन सौरभ

माणूस आणि त्याचे प्राणी प्रेम

माणूस हा सगळ्यात बूद्धीवान प्राणी त्याला निरनिराळे छंद असतात. चीत्रकला संगीत , गाणे, शील्पकला शास्त्रज्ञ, खेळाडू, फोटोग्राफी, लेखन इत्यादी आज मोबाईलच्या जमान्याला, ए. आय च्या जमान्यात, बऱ्याच लोकांना नव नवीन उद्यागाचे, कलेचे, छंदाचे वेड लागले आहेत. त्या करीता ते स्वतःची जीवाची पर्वा न करता सेल्फी काढण्याचे,रील्स बनवन्याचे, अपघाताचे चीत्रीकरण करणे, जीव जाणाऱ्याचा जीव जातो यांना मात्र सेल्फी काढण्याचा मोह होतो. नाना शौक आणि त्यांचे नाना छंद म्हणूनच म्हटले आहे की ‘‘हा छंद जीवाला लावी पिसे.’’ छंद म्हटला तर त्या साठी वेळ काढणारे, जोपासणारे माणसच. माणसाच प्राणी प्रेम हा त्यातलाच एक आवडता छंद. कूणी बकऱ्या, कूत्रे, डूकरे, मांजर, ससे, कोंबडया, गाई, म्हशी, पोपट, इत्यादी एवढेच नव्हे तर घरात फीश-पॉंट वापरणारे तऱ्हे तऱ्हेच्या मासोळ्या पोसणारे, आपल्या दिवानाखाण्याची शोभा वाढवणारे महाभाग काही कमी नाहीत. सध्या दोन विषय फार महत्त्वाचे झाले आहेत. ते म्हणजे कबूतर आणि बीबट. हया दोन विषयाने अख्या महाराष्ट्र ढवळून निघाला आहे. वादी, प्रतीवादींचे लोण जीथे तिथे पसरले आहे. त्यावर राजकरण करणारे काही कमी नाहीत लोकांची मर्जी सांभाळण्यासाठी, राजकारणी हवे तेवा आपले निणर्य बदलत असतात. त्यांना लोकांच्या आरोग्याशी काहीही देणे घेणे नसते. राजकरण एके राजकरण. कूणी कबूतरावरून आंदोलन करतात, कूणी पोत्याने कबूतराना चारा टाकतात जीतके लोक तीतकया त्यांच्या कल्पना. सगळ्याना माहीत आहे. शास्त्रीय दृष्टया कबूतरांची विष्टा कीती हानीकारक आहे. त्या पासून माणसांना त्वचा रोग, दमा रोग होण्याची शकयता जास्त असते. श्वान प्रेम हा आणखी एक लोकांचा आवडता छंद. कुत्रे प्रेमी आपापल्या सांगत असतात की कुत्र्याच प्रेम तूम्हाला काय माहीत. कुत्र्यावर प्रेम करून पहा म्हणजे कळेल प्राणी प्रेम काय असत ते त्या साठी ते हजारो रूपयाचा कुत्रा घरी घेवून येतात. त्याला पोसण्याचा हजारोचा खर्च- स्वर्ग रोहण प्रसंगी धर्मराजा सोबत त्याचा कुत्राच होता म्हणे. जगप्रसिद्ध शायर जगजीतसींग यांच्या कडे दहाबारा कुत्र्यांची फौजच होती. तेही सगळे पांढरे शुभ एकाच जतीचे. हे श्वान प्रेमी श्वानांना रोज सकाळी फिरायला घेवून जातात. हे कुत्रे रस्त्याने जीभ तीथ हूंगत फिरत असतात. हे कुत्रे मग घरी वाटेल तिथे लोळतात, सोफयावर बसतात, आणि मग कुत्र्याचा वाटेल तसा लाड पाहून आपाल्याला कधी कधी शीसारी येते. तर असे हे श्वान प्रेम. भारतात हे सगळे प्राणी पाळण्यासाठी माणसाचे प्रेम उतू जाते. तर तिकडे चायना वाले प्राणी पाळतात ते खाण्यासाठी. इंडीया वाले हैरान की ते चायनावाले कसे काय खाऊ शकतात तिकडे चायना वाले परेशान की इंडीया वाले गोबर मूत्र, कसे काय खाऊ, पीऊ, शकतात - ओशो. पूर्वी राजे, महाराजे, हत्ती, घोडे, ऊंट, बैल, पाळायचे ते फकत युद्ध करण्यासाठी, रसद,दारूगोळा वाहून नेण्यासाठी शत्रूला आपली ताकद दाखविण्यासाठी, जेणे करून शत्रु न लढताच शरण आला तर ठीक नाही तर युद्ध ठरलेलच. आता हे सगळे इतिहास जमा झालेले आहे. चार्लस डार्वीन च्या सिद्धांत प्रमाणे प्रत्येक प्राण्याला या जगात जगण्यासाठी, आपले अस्तीत्व टिकवण्यासाठी धडपड करावी लागते. किड्या, मूंग्या पासून तो मोठया हत्ती सारख्या प्राण्यालाही आपल्या भोजनाची व्यवस्था स्वतःच करावी लागते. म्हणून माणसाने त्यांना अन्न दिले काय न दिले काय याच्याने त्यांचे फारसे काही बिघडत नाही. ते आपले अन्न स्वतःच शोधून काढतात. निसर्गाने तेवढी बुद्धी, शकती त्या प्राण्याला बहाल केली आहे. मध्यतरीत एका विद्वानाने (बीबट प्रेमी)सल्ला सुचवला होता की काही लाख बकरे जंगलात सोडावे म्हणजे बिबट शहरात फिरवणार नाही. माणसे खाणार नाही. अरे बाबा द्यायचा, हा कुठला न्याय शेळी, बकऱ्याचे जीव नाहीत काय? आणि तुम्ही त्या बिबटाचे खाद्य पुरवणारे कोण? बिबट काय एका जागी राहणारा प्राणी होय. त्यांना त्याच्या मना प्रमाणे निसर्ग नियम प्रमाणे वातावरणाला जगु दया की माणसाने त्यांच्यात जास्त ढवळा ढवळ न केलली बरी. माझे तर म्हणने आहे की जे लोक पिंजऱ्यात पक्षी वगैरे कोंडून ठेवतात त्यानी सगळे पक्षी निसर्ग वातावरणात सोडून द्यावे. उगीच त्यांच्या स्वातंत्र्यावर घाला कशाला? तेव्हा माणसाने आपली जात टिकवण्यासाठी, आपले अस्तीत्व अबाधित रहावे हया साठी झटले पाहिजे अजूनही हया पृथ्वीतलावर कसेबसे दिवस काढणारे, जगणारे, तगणारे कुपोषीत बालके, माणसे आहेत. गाजा पटटीत अन्याधान्यासाठी असंख्य माणसे झगडत आहेत, मरत आहेत. सत्ताधाऱ्याना आपली सत्ता राबवायची असते. त्यासाठी यूद्धात किड्या, माकोडया सारखी माणसे मेली तरी त्यांना पर्वा नसते. त्यांना टिकवायचा असतो फकत धर्म आणि सत्ता. यात ते एवढे गुरफटले असतात की मानवता वगैरे गुंडाळून धर्मांध बनलेले असतात. यात ते दूसऱ्या सोबत स्वतःचे ही नूकसान करत असतात. संपूर्ण विश्व, मानव जात नष्ट करण्याच्या योजना आखत आहेत. मोठे मोठे देश चायना, अमेरीका, रशिया आपली युद्धसामूग्री वाढवित आहेत. दुसऱ्याकडे काय आहे याचा ते सतत शोध घेत असतात ते एकमेकांना सतत धमकया देत असतात हे कशाचे लक्षण आहे.? म्हणून आधी मानव प्रेमनंतर प्राणी प्रेम. ■ ■

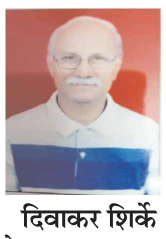

दिवाकर शिर्के
मो. 9923862843

काश्मीर आणि बुद्ध धम्म

जेव्हा पुरातत्त्वज्ञांनी बारामुल्ला येथील झेहनपोरा परिसरातील मातीचे ढिगारे उकरण्यास सुरुवात केली, तेव्हा उत्तर काश्मीरची माती इतिहासाशी संवाद साधेल, अशी फारशी कुणाची अपेक्षा नव्हती. या शोधाची पहिली खूण मात्र खोऱ्याच्या बाहेर मिळाली होती. फ्रान्स मधील एका संग्रहालयात जतन केलेल्या संग्रहित छायाचित्रातून, त्या छायाचित्रात बारामुल्लामध्ये उभ्या असलेल्या तीन प्राचीन स्तूपांचे दर्शन होते.

या प्रतिमेने झेहनपोरा येथील साधे सरळ दिसणारे मातीचे ढिगारे एखाद्या महत्त्वाच्या बौद्ध स्थळाचे अवशेष असू शकतात, अशी शक्यता सूचित केली. ही शक्यता जम्मू - काश्मीर अभिलेख विभाग, काश्मीर विद्यापीठ आणि केंद्रीय सांस्कृतिक मंत्रालयाच्या सहकार्याने झालेल्या उत्खननातून प्रत्यक्षात सिद्ध झाली. उत्खननात कुशाण काळातील बौद्ध अवशेष स्तूप, वास्तूंची पायाभरणी आणि जवळजवळ दोन हजार वर्षे जुनी पुरातत्वीय सामग्री उघडकीस आली. या शोधामुळे जम्मू-काश्मीरचे भारताच्या प्राचीन सभ्यतेतील अविभाज्य स्थान नव्याने अधोरेखित झाले. हा शोध एक महत्त्वाचा प्रश्न उपस्थित करतो, जो दीर्घकाळ लोक स्मृतीच्या कडेला ढकलला गेला होता. बौद्ध धर्माच्या बौद्धिक, आध्यात्मिक आणि आशियाई इतिहासात काश्मीरचे स्थान किती मूलभूत राहिले आहे ? सामान्यतः बौद्ध धम्म चार पवित्र स्थळांशी जोडला जातो लुंबिनी (जन्म), बोधगया (बोधप्राप्ती), सारनाथ (पहिले उपदेश) आणि कुशीनगर (महापरिनिर्वाण), मात्र बौद्ध धम्म केवळ पवित्र भूगोलामुळे जागतिक धर्म ठरला नाही. त्याचा प्रसार विचार धारा, तत्त्व चर्चा, भाषांतरे, ग्रंथ निर्मिती आणि संस्थांच्या माध्यमातून झाला. या प्रक्रियेत जम्मू-काश्मीर आणि लडाख यांचे स्थान अत्यंत महत्त्वाचे असूनही, ते अनेकदा दुर्लक्षित राहिले आहे. मौर्य काळात, विशेषतः सम्राट अशोक शी संबंधित परंपरेनुसार, काश्मीर मध्ये बौद्ध धम्म फुलला. सम्राट अशोक ने श्रीनगर शहराची स्थापना केली आणि या प्रदेशात मठ व स्तूप उभारले, असे मानले जाते. सिंधू-गंधार प्रदेश आणि हिमालयीन मार्ग यांच्या संगमावर असलेले काश्मीर भौगोलिकदृष्ट्या भारतीय उपखंड आणि व्यापक आशियाई जग यांना जोडणारा दुवा ठरला. प्राचीन बौद्ध वाङ्मय आणि नंतरचे संस्कृत ग्रंथ काश्मीरचा उल्लेख ‘शारदा पीठ’ म्हणून करतात प्राचीन व प्रारंभीच्या मध्ययुगीन काळातील एक अग्रगण्य ज्ञानकेंद्र. त्यामुळे काश्मीरमधील बौद्ध परंपरा केवळ भक्तिपर नव्हती, ती विश्लेषणात्मक, वादात्मक आणि बौद्धिकदृष्ट्या अत्यंत समृद्ध होती. बुद्धांचा संदेश गंगेच्या खोऱ्यात जन्माला आला असला, तरी त्याची तात्त्विक धार झेलमच्या काठी अधिक तीक्ष्ण झाली. बौद्ध तत्त्वज्ञानाची सर्वोच्च अभिव्यक्ती नागार्जुनांच्या रूपाने झाली माध्यमिक (मध्यम मार्ग) तत्त्वज्ञानाचे संस्थापक. नागार्जुनांनी व्यापक प्रवास केला आणि त्यांच्या विचारांचे अध्ययन, संवर्धन व विस्तारासाठी काश्मीर हे एक महत्त्वाचे केंद्र बनले. कुशाण काळात ज्या काळातील झेहनपोरा येथील अवशेष आहेत बौद्ध इतिहासात काश्मीरचे महत्त्व विशेषत्वाने प्रकट करते. सम्राट कनिष्काच्या काळात बौद्ध धर्माला अभूतपूर्व राजाश्रय मिळाला, परंपरेनुसार, कनिष्काने काश्मीरमध्ये चौथी बौद्ध परिषद बोलावली. या परिषदेचे अध्यक्ष विद्वान वसुमित्र होते आणि अश्वघोष यांच्यासारखे थोर विचारवंत त्यात सहभागी होते. या परिषदेमुळे महायान बौद्ध धर्माची संहिताबद्ध मांडणी आणि प्रसार घडून आला. करुणा, बोधिसत्त्व आदर्श आणि सार्वत्रिक मुक्तीवर भर देणारी ही परंपरा काश्मीरमधून कंदहार, काबूल आणि पुढे बॅक्ट्रियामार्गे आशियात पसरली. या दृष्टीने काश्मीर जागतिक बौद्ध धर्माच्या इतिहासात परीघावर नव्हे, तर केंद्रस्थानी होता. भौतिक पुरावेही या वारसाला पुष्टी देतात. गिलगिट हस्तलिखिते जगातील सर्वात प्राचीन बौद्ध ग्रंथांपैकी काही-संस्कृत आणि प्राकृत भाषांमध्ये लिहिलेली असून, काश्मीर व त्याच्या आसपासच्या प्रदेशांना बौद्ध ज्ञानाचे संरक्षक म्हणून अधोरेखित करतात. बौद्ध धर्माचा मध्यम मार्ग अतिरेकांचा त्याग काश्मीरच्या पुढील आध्यात्मिक परंपरांमध्येही दिसून येतो. सुफी ऋषी चळवळ, विशेषतः लल्लेश्वरी (लाल देद) आणि शेख नूरुद्दीन नुरानी यांच्या शिकवणीत संयम, करुणा आणि अंतर्मुख शिस्त यांत ठळक पर्ने आढळतो जो बौद्ध मूल्यांशी खोलवर नाते असल्याची प्रचिती देते. बौद्ध, शैव आणि सूफी विचारांच्या शतकानुशतकालीन परस्पर संवादातूनच ‘काश्मीरियत’ ही समन्वयवादी संस्कृती घडली. गेल्या अनेक दशकांत दहशतवाद आणि संघर्षामुळे काश्मीरची जागतिक प्रतिमा मलिन झाली आणि त्याची खोल सभ्यतागत ओळख झाकोळली गेली. झेहनपोरा येथील उत्खनन हा दृष्टीकोन बदलण्याचे आमंत्रण आहे. जम्मू-काश्मीरला अस्थिरतेशी झुंज देणारा प्रदेश म्हणून नव्हे, तर जगाच्या अर्ध्या भागाच्या नैतिक आणि तात्त्विक संपदेवर प्रभाव टाकणारा भूभाग म्हणून पाहण्याचे. बौद्ध धर्म काश्मीर मधून शांतपणे गेला नाही, येथे तो चर्चिला गेला, विकसित झाला आणि पुढे व्यापक जगात प्रकाश पसरवत गेला. ■ ■

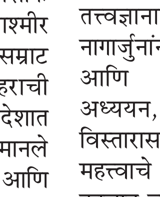

कर्नल पाटील
मो. 9970119716

डॉ. बाबासाहेब बोधिसत्व कसे...

अनेक धर्म असे सांगतात की मी गत आयुष्यात होतो काय? तेव्हा मी काय होतो, मी भविष्य काळात राहीन काय? तेव्हा कोण असेन? माझे अस्तित्व कोठून आले,कोठे जाणार आहे? इत्यादी मग असे सुद्धा म्हणतात की हे विश्व कसे निर्माण झाले? ते चिरंतन आहे काय? तर कोणी म्हणतात, ते अनादी आहे अनंत आहे. बुद्धजवळ अशा प्रश्नांना थारा नव्हता. जे असे विचारतात ते विकृत बुद्धीचे असतात. बुद्धाचे समकालीन जे आचार्य होते ते आत्मा आणि विश्वोतप्ती यासंबंधी प्रश्न विचारीत असत. बुद्धाने या सर्व प्रश्नाचा धिक्कार केला ते सिद्धांत नाकारले. कारण एका वेळेला कोणालाही सर्वदा सर्व काही दिसत नाही. किंवा जाणत्याहीची येत नाही. म्हणून जे ते असे विचारतात ते केवळ अनुमानावर.

जगाची निर्मिती एकदम झाली नाही तर जगाची उक्रांती झाली आहे. असे बुद्ध मानीत होते. आणि ते विदन्यांवादी विचार होते. हे सत्य पुढे डार्विननेही मांडले होते. आणि ते आतापर्यंत कोणीच नाकारले नाही. वेद पवित्र आहेत, ते स्वतः प्रमाणित आहेत असे ब्राम्हण व त्यावर विश्वास ठेवणारे लोक म्हणतात. बुद्ध म्हणतात या बाबी नाकारण्यात याव्यात. कोणत्याही गोष्टीची पुन्हा पुन्हा परीक्षा झाली पाहिजे. लोकांनी दैवी चमत्कार कृतीवर विश्वास ठेऊ नये. आणि निसर्गाचा कार्यकारण भाव या नियमानुसार वागायला पाहिजे. लोकांमधील रूढी आणि अंधश्रद्धा नाहीश्या होऊन विचार करण्याची प्रवृत्ती वाढायला पाहिजे. असा बुद्धाचा उपदेश होता. त्रिपिटकात असा एक उल्लेख आहे की तथागताच्या महापरिनिर्वाणानंतर बुद्ध धम्माचे पुनरुजीवन एक महान बोधिसत्व घडवून आणेल. आणि हे सत्य खरे ठरले. डॉ बाबासाहेब आंबेडकर हे आधुनिक बोधिसत्व च आहेत. बुद्धाच्या भूमीत धम्मचक्र गतिमान करण्याचे काम डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांनी केल्यामुळे त्यांना बोधिसत्व म्हणून गौरविण्यात आले आहे. हे बोधिसत्व काय आहे? तर ती एक अवस्था आहे. एक सामर्थ्य आहे. बोधिसत्व होण्यासाठी 10 सामर्थ्य प्राप्त करावी लागतात. त्याच्या 10 पायऱ्या असतात. त्या प्राप्त केल्यावर 10 पारमिता पूर्ण कराव्या लागतात. मग या पायऱ्या, सामर्थ्य कोणते? तर

1) **मुदिता :-** प्राप्त करून घेणे. सोनार जसा चांदी किंवा सोन्यातला किट काढून घेतो आणि त्यांना चमक आणतो तसा बोधिसत्व स्वतःमधली अशुध्यता काढून टाकतो. चंद्राप्रमाणे जगाला लख्ख प्रकाशित करतो. प्रत्येक प्राणिमात्राची त्याला तीव्र तम तळमळ लागते.

2) **विमलता :-** हे सर्व कामवासने चे विकार मनातून काढून टाकतो. तो दुर्गुणाची खुशामत करीत नाही. व सद्गुणाविषयी कोणास नाउमेद करीत नाही.

3) **प्रभाकारी :-** हा त्याची बुद्धी आरश्याप्रमाणे स्वच्छ झाली असते. आणि सर्वोच्च द्यान मिळविण्यासाठी ते कोणत्याही बाबीचा, कशाचाही त्याग करायला तयार असतो.

4) **अरचीसमती :-** अग्निसम तेजस्वी बुद्धिमत्ता तो प्रापती करून घेतो. अष्टांगिक मार्ग, ध्यान, व्यायाम, इच्छाशक्ती आणि शील यावर आपले लक्ष केंद्रित करतो.

5) **सदुर्ज्या :-** अशी स्थिती की त्यास कोणीही जिंकू शकत नाही सापेक्ष, निरपेक्ष यांचे काय संबंध असतात हे कोणाशीपेक्षा त्याला जास्त कळते.

6) **अभिमुखी :-** पदार्थाची उत्क्रांती, तिचे कारण तिचे स्वरूप अशा 12 निदानाचे आकलन करण्याची त्यांची तयारी असते. त्यामुळे त्या द्यानाने तो आवीध्येने अंध झालेल्या सर्व प्राणिमात्रांच्या विषयी त्याच्या अंतःकरणात अगाध करूणा निर्माण होते

7) **दुरंगमा :-** ही जी अवस्था आहे ती प्राप्त करतो तेव्हा बोधिसत्व दिक्काळात असतो आणि आत्यंतिक करुणेमुळे तो नामरूप धारण केले असते त्यामुळे कमलपुस्पावर ज्याप्रमाणे पाणी ठरत नाही तसा तो निर्लेप होतो.जगातील कोणताही मोह त्याला चिकटत नाही सर्व तृष्णा शांत झाल्या असतात. परोपकार, सहनशीलता व्यवहारचातुर्य, सर्वश्रेष्ठ pradnya शांती त्यास प्राप्ती होते. तो त्यांची जोपासना करतो. सर्व धम्म dnyan मिळते आणि सन्मार्गावरून त्यास कोणीही विचलित करू शकत नाही

8) **अचल.**

9) **साधूमती**

10) **धर्ममेधा**

अशा 10 जीवनापैकी डॉ. आंबेडकर 7 वी पायरी गाठली होती. आणि धम्म लोकांना समजेल अशा रीतीने त्याची ओळख लोकांना करून दिली होती. बोधिसत्व या जीवनात सामाजिक, आर्थिक, राजकीय अशा सर्व परिस्थितीशी सांगड घालून धम्माची अशी मांडणी करतो की, स्वतःतला समतभाव ढळू देत नाही आणि कितीही संकटे आली तरी बोधिसत्व संपूर्ण शक्ती मनुष्य प्राणिमात्रांच्या कल्याणासाठीच खर्च करतो. तो प्रदन्येनेच निर्णय घेतो. स्वातंत्य, समता न्याय आणि बंधुतेवर आधारित ते समाजाचा पाया रचतो. विरोधकाप्रतीही त्याचे मनात करून प्रेम आणि मैतीभाव निर्माण करतो. आणि बुद्धाच्या तत्वानुसार समाजनिर्मिती करण्याच्या कामात तो लागतो बुद्धाचे कोणतेही. मूळ धम्म तत्व न बदलता लोकांसमोर ठेवतो आणि धम्म दीक्षेसाठी 22 प्रतिस्त्रन्येची मांडणी करतो. ही सर्व डॉ. बाबासाहेबांनी केले म्हणून त्या युगणायक महामानवास ‘बोधिसत्व’ Hi उपाधी मिळालेली आहे. ■ ■

अशोक काका गडकरी
मो.8208556859

स्वाभिमानाचे स्मरणशिल्प -५३

आदर्श विद्यार्थी भारतरत्न डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांचा पुतळा चंद्रमणी नगर, नागपूर

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांचा पुतळा चंद्रमणी नगर, सदर जमीन संतोष खांडेकर यांनी दिली आहे. पुतळा मूळ वस्तीच्या मध्यभागी आहे. 24/11/1977 ला ख्यातनाम लेखक डॉ. भदंत आनंद कौशल्यायन यांचे अनावरण झाले. तत्कालीन महापौर अटल बहादूर सिंग अध्यक्षस्थानी होते. इथे प्रत्येक दिनविशेष आला. विद्यार्थी नागरिक आणि सर्व जातीतील जनता एकत्र येऊन अभिवादन करतात. विद्यार्थी आपण त्यांच्यासारखे व्हावे खूप शिकावे. जनतेच्या कामासाठी समर्पित व्हावे. हा हेतू समोर ठेवून वंदन करतात.

संवाद मित्र, कपिल नारनवरे
मो.9370773608

अमरावतीत 10 व 11 जानेवारीला 9 वे राज्यस्तरीय शिक्षक साहित्य संमेलन

संमेलनाध्यक्ष सुप्रसिद्ध साहित्यिक प्रा. डॉ. गणेश चव्हाण

अमरावती : श्री शिवाजी शिक्षण संस्था, अमरावती द्वारा संचलित श्री शिवाजी शिक्षण महाविद्यालय, अमरावती, शिक्षक साहित्य संघ महाराष्ट्र राज्य व मासिक शिक्षकमत परिवार यांच्या संयुक्त विद्यमाने नववे राज्यस्तरीय शिक्षक साहित्य संमेलन शनिवार दि. 10 व रविवार दि. 11 जानेवारी 2026 रोजी मातोश्री विमलाबाई देशमुख साहित्य नगरी, श्री शिवाजी शिक्षण महाविद्यालय, शिवाजीनगर, पंचवटी चौक, अमरावती येथे भव्य स्वरूपात आयोजित करण्यात आले आहे. या संमेलनाचे संमेलनाध्यक्ष सुप्रसिद्ध साहित्यिक प्रा. डॉ. गणेश चव्हाण (नागपूर) असून उद्घाटक म्हणून हर्षवर्धन प्रतापसिंह देशमुख, अध्यक्ष, श्री शिवाजी शिक्षण संस्था, अमरावती लाभणार आहेत. स्वागताध्यक्ष ॲड. जे.व्ही. पाटील (पुसदेकर), उपाध्यक्ष, श्री शिवाजी शिक्षण संस्था, अमरावती आहेत. विशेष अतिथी ॲड. गजाननराव पुंडकर, प्रा. वसंतराव पुरके (माजी शिक्षणमंत्री, महाराष्ट्र राज्य), प्रा. डॉ. सदानंद देशमुख (पूर्वसंमेलनाध्यक्ष), डॉ. श्रीकांत तिडके, हेमंत डोणगावकर आदी मान्यवर उपस्थित राहणार आहेत. संमेलनाचे निमंत्रक डॉ. विनय माणिकराव राऊत, प्राचार्य, श्री शिवाजी शिक्षण महाविद्यालय, अमरावती असून सहआयोजक शिक्षक साहित्य संघ, जिल्हा शाखा, अमरावती आहे. उद्घाटन कार्यक्रमाचे संचालन प्रा. डॉ. मंदा नांदुरकर व प्रा. सुरेंद्र पाथरे करणार असून आभार प्रदर्शन शरदचंद्र बिडकर, जिल्हाध्यक्ष, शिक्षक साहित्य संघ अमरावती करणार आहेत.

दि. 10 जानेवारी रोजी सकाळी 9 वाजता कर्मयोगी संत गाडगेबाबा समाधी मंदिरापासून ग्रंथदिंडीने संमेलनाची सुरुवात होणार आहे. दोन दिवसांच्या या साहित्य संमेलनात परिसंवाद, कथाकथन, मुक्त संवाद, शैक्षणिक सादरीकरण व पोस्टर प्रदर्शनी, पुस्तक प्रकाशन, गुणवंतांचा गौरव, दोन निमंत्रित कवीसंमेलने तसेच तीन एकपात्री नाट्यप्रयोग असे विविध वैचारिक व साहित्यिक कार्यक्रम आयोजित करण्यात आले आहेत. या राज्यस्तरीय शिक्षक साहित्य संमेलनाच्या दोन्ही दिवसांच्या सर्व कार्यक्रमांना साहित्यप्रेमींनी व शिक्षकांनी मोठ्या संख्येने उपस्थित राहावे, असे आवाहन आयोजकांनी केले आहे. सहभागी साहित्यिकांसाठी निवास व भोजनाची व्यवस्था करण्यात आलेली आहे. असे प्रा. किशोर क्षत्रीय,शिक्षक साहित्य संघ यांनी सांगितले आहे

राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराज नागपूर विद्यापीठात महिला मुक्तिदिन साजरा

नागपूर : राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराज नागपूर विद्यापीठ कर्मचारी सहकारी प्रत्यय संस्थेच्या वतीने क्रांतीज्योती सावित्रीबाई फुले जयंती महिला मुक्तिदिन म्हणून साजरा करण्यात आला. एलआयटी परिसरातील कर्मचारी सहकारी प्रत्यय संस्थेच्या कार्यालयात हा कार्यक्रम पार पडला. कार्यक्रमाच्या अध्यक्षस्थानी विद्यापीठाच्या पहिल्या महिला कुलगुरू डॉ. मनाली क्षीरसागर, कार्यक्रमाच्या प्रमुख अतिथी स्थानी प्रा. माधुरी गायधनी दुपटे, संस्थेच्या अध्यक्षा संगीता आत्राम, संचालिका रुपा हुद्दार उपस्थित होत्या. सावित्रीबाईच्या जीवन कार्यावर प्रकाश टाकतांना प्रा. माधुरी दुपटे म्हणाल्या तत्कालीन समाजात सावित्रीबाई इतके निर्भीडपणे कार्य करणारी कोणतीच महिला नव्हती. केवळ शैक्षणिक नव्हे तर सामाजिक क्षेत्रातही त्या जोतिबाच्या बरोबरीत कार्य करत राहिल्या. आजही अशी स्त्री मिळणे कठीण आहे. म्हणून त्या आम्हा सर्वांच्या हृदयात आजही घट्ट स्थान करून आहेत. या देशातील प्रत्येक स्त्रीला गुलामीतून मुक्त करण्याचे खरे श्रेय जोतिबा सावित्रीनाच जाते. तर कुलगुरू डॉ. मनाली क्षीरसागर यांनी महिलांनी आत्मनिर्भर होण्यासाठी सावित्रीबाईचे विचार अंगीकारले पाहिजे, असे विचार व्यक्त केले. कार्यक्रमाला संस्थेचे उपाध्यक्ष नितीन खरवडे, मानद सचिव राकेश कोपूलवार, खजिनदार डॉ. चंद्रमणी सहारे व संचालक मंडळ, प्रशासकीय विभागातील सर्व महिला कर्मचारी उपस्थित होते. कार्यक्रमाचे संचालन प्रज्ञा दुधे यांनी तर रामटेके यांनी केले.

महत्वाचे

हरदासनगर अर्बन क्रेडिट को ऑप. सो. मध्ये बाबू हरदास एलएन यांना अभिवादन

नागपूर : हरदास नगर अर्बन क्रेडिट को ऑपरेटिव्ह सोसायटी लिमिटेड पलक प्लाझा यादवनगर येथे जयभीम प्रवर्तक लोकप्रिय बाबू हरदास एल एन यांच्या 122 व्या जयंतीनिमित्त माल्यार्पण करण्यात आले. यावेळी भदंन्त नाग दिपंकर महास्थविर, कृष्णराव मंडपे, रविंद्र राऊत, प्रतिक रामटेके, वंदना जिवने, मंजुषा पाटील, नागकन्या देवतळे, धनेश्वर पाठराबे, प्रिती बिस्वास, दिपाली कोलते, मनिषा कोंडमवार आदी उपस्थित होते.

स्मृती विद्यालय, ब्राम्हणी येथे सावित्रीबाई फुले यांची जयंती साजरी

कळमेश्वर : स्मृती विद्यालय, ब्राम्हणी कळमेश्वर येथे क्रांतिज्योती सावित्रीबाई फुले यांची जयंती साजरी करण्यात आली. यात मुलींनी सावित्रीबाई सारखा पोशाख परिधान करून भाषणे प्रस्तुत केले. मी सावित्री बोलतो या विषयावर अनेक मुलींनी बोलण्याचा प्रयत्न केला. यात निस्ताने आणि परतेकी यांनी सावित्रीबाई बद्दल विस्तृत माहिती दिली. शाळेचे मुख्याध्यापक दिपक तागडे यांनी सावित्रीबाई नसत्या तर आज महिलांची अवस्था काय असती. यावर आपले विचार मांडले. कार्यक्रमाचे संचालन सेजल दुपारे हिने तर आभार युक्ती बनकर हिने मानले. कार्यक्रम यशस्वी करण्यासाठी सर्व कर्मचारी वृंदानी सहकार्य केले.

समाजसेवक धम्म प्रचारक संजयकुमार खैरे यांना राज्यस्तरीय पुरस्कार जाहीर!

मुंबई : ऐतिहासिक श्रीवर्धन तालुक्यातील चिखलप गावचे सुपुत्र, समाजसेवक, धम्म प्रचारक धम्मपुत्र तथा संजयकुमार खैरे यांना युवा बौद्ध धम्म परिषद (महाराष्ट्र व कर्नाटक राज्य) या संस्थेच्या विद्यमाने, सन 2026 सालचा भंते नागरत्नजी राज्यस्तरीय पुरस्कार जाहीर झाला आहे. अविरतपणे करीत असलेल्या 'धम्मकार्य' क्षेत्रातील उल्लेखनीय, भरीव योगदानाबद्दल सदर संस्थेने दखल घेऊन, दि. 18 जानेवारी, 2026 रोजी हुपरी, तालुका - हातकणंगले, जिल्हा- कोल्हापूर येथे संपन्न होत असलेल्या 10 व्या बौद्ध धम्म परिषदेत मान्यवरांच्या हस्ते खैरे यांना सन्मानित करण्यात येणार आहे.

भगवान बुद्धांच्या पदस्पर्शाने पुनीत झालेल्या शूर्पारक तथा नालासोपारा नगरीमध्ये उदरनिर्वाहाच्या निमित्ताने सुमारे पंचवीस वर्षे वास्तव्यास असलेले खैरे दांपत्य अनेक सामाजिक उपक्रम राबवीत असून बौद्धधम्माचा प्रचार/प्रसार करीत आहेत. असे असले तरी उगमस्थान असलेल्या श्रीवर्धन तालुक्यात तेवढ्याच तत्परतेने सामाजिक कार्य चालू आहे. महाराष्ट्र आणि कर्नाटक राज्यात कार्यरत असलेल्या नामांकित संस्थेकडून राज्यस्तरीय पुरस्कार जाहीर झाल्याने समाजसेवक धम्म प्रचारक धम्मपुत्र तथा संजयकुमार खैरे 9833579899 यांचे कुटुंबीय, नातेवाईक, हितचिंतक, मित्रपरिवार आणि विविध क्षेत्रातील मान्यवरांकडून हार्दिक अभिनंदनाचा वर्षाव होत आहे.

प्रज्ञा ज्योत बुद्ध विहार येथे सावित्रीबाई फुले यांच्या 195 व्या जयंतीदिनी अभिवादन

नागपूर : प्रज्ञा ज्योत बुद्ध विहार, भीम चौक जरीपटका येथे सावित्रीबाई ज्योतीबा फुले यांच्या 195 व्या जयंती दिनानिमित्त अभिवादन कार्यक्रम तसेच पौष पौर्णिमे निमित्ताने कार्यक्रम आयोजित करण्यात आला. सर्वात प्रथम भंते अनिरुद्ध यांनी तथागत गौतम बुद्धांच्या व विश्वरत्न डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांच्या प्रतिमेला पुष्पवंदन व माल्यार्पण केले. नंतर त्यांच्यासोबतच सामुहिक बुद्ध वंदना घेण्यात आली. त्यानंतर भंते अनिरुद्ध यांनी पौष पौर्णिमेला सिद्धार्थ गौतमाच्या जीवनात कोणत्या घटना घडल्या त्या बद्दल सविस्तर माहिती दिली. तसेच सावित्रीबाई फुले यांच्या कार्यावर धम्म प्रवचन दिले.

मिना निकोसे यांनी कार्यक्रमाचे संचालन केले. तसेच त्यांनी मुख्य वक्त्याचा परिचय करून दिला. कार्यक्रमाच्या अध्यक्षस्थान आशा वासे यांनी भुषविले. मुख्य वक्ता म्हणून पुष्पांजली यांना आमंत्रित केले होते. विशेष आमंत्रित म्हणून छाया गजभिये या विचारमंचावर उपस्थित होत्या. त्यांनी आपल्या मनोगतामध्ये सावित्रीबाई फुले यांच्या कार्यावर प्रकाश एक कविता वाचून टाकला. कार्यक्रमात मुख्य वक्त्या पुष्पांजली यांनी प्रथम यांनी सावित्रीबाई फुले यांच्या 195 व्या जयंती निमित्त विनम्र अभिवादन केले. त्यानंतर दिलेल्या विषयावर संपूर्ण सामाजिक परिवर्तनासाठी 'क्रांत्रिज्योती सावित्रीबाई फुले यांचे योगदान' त्याबद्दल सविस्तर माहिती दिली. त्यात त्यांनी सांगितले की सध्या आरएसएस ही संघटना आपल्या विविध विंगच्या माध्यमातून संविधानिक मुल्यावर हल्ला करून बहुजनांच्या हिताच्या आड येत आहे. त्यामुळे आपण बहुजनांनी एकत्र व संघटितपणे त्याचा प्रतिकार करायला हवा. तेव्हाच क्रांतिज्योती सावित्रीबाई फुले यांच्या विचारांना व कार्याला न्याय देता येईल व त्या अनुषंगाने पुढाकार हा जीवनमरणाचा विचार न करता प्रत्येकानी स्वतःहून घ्यावा असे महत्वपूर्ण विचार त्यांनी हिरिरीने मांडले. आभार इंदिरा बोरकर यांनी मानले. किरण भिमटे यांच्या सौजन्याने त्यांच्या नातवाच्या जन्म दिवसानिमित्त सुरुची भोजनदान दिले.

निधन वार्ता

सुनील पेडगांवकर

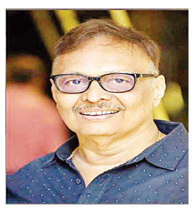

नागपूर : हिल रोड, रामनगर येथील रहिवासी सुनील पेडगांवकर (वय 66) यांचे मुंबई येथे निधन झाले. त्यांच्या पश्चात पत्नी डॉ. गीता, मुलगी निकिता, जावई रिशी दोशी, मुलगा रोहन, स्नुषा श्रेया व बराच मोठा आप्त परिवार आहे. त्यांच्यावर बुधवार, दि. 7 जानेवारी रोजी अंबाझरीघाट येथे अंत्यसंस्कार करण्यात आले.

डॉ. सुषमा चक्रवर्ती

नागपूर : पी.के.बी. चक्रवर्ती (निवृत्त आयपीएस), यांची पत्नी डॉ. सुषमा यांचे निधन मंगळवारी, 06 जानेवारी रोजी वलसाड, गुजरात येथे निधन झाले. त्या 77 वर्षांच्या होत्या. त्यांच्या पश्चात पती, कन्या इंद्राणी, डॉ. मोहना, जावई डॉ. सत्यजित, नातू इंद्रनील, नात डॉ. सागरिका आणि प्रीतीश असा मोठा परिवार आहे.

अभ्यासक्रम निवडताना स्वत:तील क्षमतांसोबतच पर्यायाची जाणीव ठेवणे गरजेचे : डॉ. प्रवीण गेडाम

नागपूर : दहावी बारावीत शिक्षण घेत असलेल्या विद्यार्थ्यांनी परीक्षेत उत्तीर्ण झाल्यानंतर स्वतःची आवड, स्वतःमधील क्षमता, आवड असलेल्या अभ्यासक्रमातील उपलब्ध पर्याय, भविष्यात उपलब्ध असलेल्या नोकरीच्या संधी याविषयीचा विचार करणे अत्यंत गरजेचे असल्याचे मत डॉ. प्रवीण गेडाम यांनी श्रेयश कोचिंग क्लासेसच्या सावित्रीबाई फुले यांच्या जयंतीनिमित्त आणि दहावी बारावीच्या विद्यार्थ्यांना देण्यात येणाऱ्या निरोप समारंभ प्रसंगी प्रमुख पाहुणे म्हणून व्यक्त केले. मागील तीस वर्षापासून सावित्रीबाई फुले जयंती दिनानिमित्त बालिका दिवस व कोचिंग क्लास मधील 10 वी 12 तील विद्यार्थ्यांना निरोप समारंभ देण्याचा कार्यक्रम श्रेयस कोचिंग क्लास तर्फेराबविण्यात येतो.

यावर्षी सुद्धा सावित्रीबाई फुले जयंती दिनाचे औचित्य साधून सदर कार्यक्रमाचे आयोजन विनोद बहादुरे द्वारा संचालित श्रेयस कोचिंग क्लासेस, द्वारकापुरी, नागपूर या ठिकाणी आयोजित करण्यात आला होता. यापसंगी मागील वर्षी बोर्डाच्या परीक्षेत उत्तीर्ण झालेल्या विद्यार्थ्यांना सन्मानित करण्यात आले, सोबतच विद्यार्थ्यांच्या कलागुणांना वाव देण्याकरिता सांस्कृतिक कार्यक्रमाचे आयोजन करण्यात आले होते.

आपल्या महापुरुषांचे विचार त्यांनी आत्मसात करावे या करिता अशा कार्यक्रमाचे आयोजन करण्यात येत असल्याचे मत संचालक विनोद बहादूरे यांनी आपल्या प्रास्ताविकातून व्यक्त केले.

याप्रसंगी मंचावर प्रमुख अतिथी डॉ. शैलेश गायकवाड उपस्थित होते. त्यांनी विद्यार्थ्यांना अभ्यासाचे महत्त्व लक्षात घेऊन पुढील दिशा निश्चित करणे किती गरजेचे आहे या विषयावर मार्गदर्शन केले. श्रेयस कोचिंग क्लास मधील वातावरण हे भावनिक आणि संस्कारक्षम असून विद्यार्थ्यांना भविष्यात वेळप्रसंगी कसे वागावे या विषयी मोलाचे मार्गदर्शन या ठिकाणी मिळत असल्याचे मत कोचिंग क्लास मधील शिक्षक विलास व उदय घारपुरे, राम सुरुसे, संजय मेहरकुरे, अमोल गोंडाणे, यांनी व्यक्त केले.

कार्यक्रमाचे संचलन साक्षी वाघमारे व श्रुती नागपुरे या विद्यार्थ्यांनींनी केले तर आभार विलास घारपुरे यांनी व्यक्त केले.

बार्टी तर्फे 3 ते 12 जानेवारी महिला न्याय हक्काचा जागर

वसंतनगर शासकीय महिलांच्या वसतीगृहात महिला हक्क जाणीव जागृती पर्व

नागपूर : डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर संशोधन व प्रशिक्षण संस्था (बार्टी) अंतर्गत बार्टी प्रादेशिक कार्यालय, नागपूर व जिल्हा विधी सेवा प्राधिकरण यांच्या संयुक्त विद्यमाने दि. 6 जानेवारी रोजी वसंतनगर येथील शासकीय महिलांचे वसतीगृह येथे महिला हक्क जाणीव जागृती पर्व आयोजित करण्यात आले. दि. 3 जानेवारी स्त्री शिक्षणाच्या अग्रणी, आद्यशिक्षिका व थोर समाजसेविका क्रांतीज्योती सावित्रीबाई फुले यांची जयंती तसेच 12 जानेवारी स्वराज्याच्या शिल्पकार राजमाता जिजाऊ यांची जयंती या दोन प्रेरणादायी महिलांच्या कार्यकर्तृत्वाच्या स्मरणार्थ या पर्वाचे आयोजन करण्यात आले होते. महिला हक्क जाणीव जागृती पर्वाचे हे तिसरे वर्ष आहे.

कार्यक्रमाच्या सुरुवातीस संविधानाच्या उद्देशिकेचे सामूहिक वाचन करण्यात आले. यावेळी व्यासपीठावर जिल्हा विधी सेवा प्राधिकरणाच्या सदस्या ॲड. सुरेखा बोरकुटे, वसतीगृहाच्या गृहपाल सुजाता रामटेके, वरिष्ठ प्रकल्प व्यवस्थापक अनिल वाळके तसेच बार्टीचे अधिकारी उपस्थित होते. प्रास्ताविक शीतल गडलिंग यांनी केले. प्रास्ताविकात त्यांनी महिला हक्क जाणीव जागृती पर्वामागील बार्टीची भूमिका स्पष्ट केली. सुनीता झाडे यांनी विद्यार्थिनींना त्यांच्या संवैधानिक हक्कांविषयी जागरूक राहण्याचे आवाहन केले. 'कोणावरही अन्याय करू नका आणि स्वतःवर होणारा अन्याय सहन करू नका,' असे त्या म्हणाल्या. तुषार सूर्यवंशी यांनी सावित्रीबाई फुले यांच्या 'शिक्षण हेच मुक्तीचे साधन आहे' या विचाराचे महत्त्व विशद केले.

यावेळी ॲड. सुरेखा बोरकुटे यांनी विद्यार्थिनींना वाहतूक नियमांचे पालन करण्याबाबत मार्गदर्शन केले. कोणत्याही गुन्ह्यात दाखल होणारी एफआयआर करिअरसाठी धोकादायक ठरू शकते, याकडे त्यांनी लक्ष वेधले. तसेच जातीचा दाखला, नोकरीसाठी आवश्यक कागदपत्रे, लिव्ह-इन संबंधातील फसवणूक, हुंडाबळी आदी विषयांवर कायदेशीर माहिती दिली. कार्यक्रमाच्या अध्यक्षीय मनोगतात अनिल वाळके यांनी बार्टीच्या संशोधन व प्रशिक्षण योजनांची माहिती दिली. कौशल्य विकास प्रशिक्षणांतर्गत नव्याने सुरू झालेल्या कार्यक्रमांचा लाभ घेण्याचे आवाहन त्यांनी केले. कार्यक्रमाचे संचालन नागेश वाहुरवाघ यांनी केले, तर आभार प्रदर्शन सलमान शेख यांनी मानले. कार्यक्रमाच्या यशस्वीतेसाठी खुशाल ढाक आणि राहुल गोटे यांनी सहकार्य केले.

पैगंबरांचे जीवन महात्मा जोतिबा फुलेंसाठी प्रेरणास्त्रोत : प्रा. सैय्यद सलमान

यवतमाळ येथे स्मृती पर्व कार्यक्रमात प्रतिपादन

यवतमाळ : डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर आणि महात्मा जोतिबा फुले यांच्या संयुक्त जीवनावर स्मृती पर्वाचा कार्यक्रम आयोजित केला जातो विशेष म्हणजे एक दिवस हे यवतमाळच्या जमाते इस्लामी हिंद आयोजक म्हणून कार्य करता या नुसार यावर्षी जमाते इस्लामी हिंद, यवतमाळने व्याख्यानासाठी पुसद येथिल प्रा. सैय्यद सलमान यांना महात्मा फुलेंचे क्रांतिकारी विचार आणि आजचा समाज या विषयावर बोलण्यासाठी आमंत्रित करण्यात आले होते. यावर सलमान सरांनी महात्मा फुलेंचे क्रांतिकारी जीवन त्यांनी केलेल्या सुधारणा या आजच्या समाजानी अंगिकारून त्यावर अंमलबजावणी केली पाहिजे त्यात त्यांनी महात्मा फुलेंनी तत्कालीन वर्णवादी व्यवस्था आणि त्यावर प्रखर आवाज उठवून फुलेंनी असल्याचा समोर आणले. परमेश्वर हा सर्वांसाठी एकच आहे त्याला महात्मा फुलेंनी निर्मिक म्हणून संबोधले. आणि महात्मा फुलेंना शैक्षिक कार्यात त्यांचे सहकारी गफार बेग मुंशी, उस्मान शेख, फातिमा शेख यांचे मोलाचे सहकार्य लाभले तसेच भारतातील पहले असे समाजसुधारक आहे. ज्यांनी प्रेषित मुहम्मद पैगंबरावर पोवाडा लिहून त्यांच्या जीवनातील प्रेरणा घेऊन भारतीय समाजात सुधारक केली. त्यामुळे आज सर्व बहुजन मुस्लिम बांधवांनी यावर चिंतन केले पाहिजे समाजात संवाद वाढविला पाहिजे आणि आजच्या समाजातील होत असलेल्या जातीवाद द्वेष याचा विरोध करून महात्मा फु लेंचा जो स्वप्न होता समतावादी समाज निर्मिती त्याला साकारण्यासाठी एकत्र आले पाहिजे. आशा प्रकारे प्रा. सैय्यद सलमान सरांनी वैचारिक आणि चिंतनपर व्याख्यान सादर केले.

बहुजन सौरभ

इथे संपर्क साधावा

- **प्रवीण गायकवाड**
09850301528
विश्वकर्मा नगर, कुकडे लाऊड, वंजारीनगर, एम्प्रेस मिल कॉलनी
- **निलेश कांबळे**
मो. 94236 34976
एरिया : उंटखाना, दत्तात्रयनगर, सुभेदार ले आउट , म्हाळगीनगर
- **सुनील कुंभारे**
मो. 98238 94329
- **विशाखा नारायणे**
मो. 99602 41648
एरिया : जोगी नगर , काशी नगर, धाडीवाल ले आऊट, सुयोग नगर, रानवाडी
- **प्रमोद चहांदे**
मो. 9273170800
जोगी नगर, धाडीवाल ले आऊट, संयोग नगर, नरेंद्र नगर,
- **चंदू नगरारे**
मो. 9975968852
शताब्दी नगर, काशी नगर, अभयनगर, जयवंतनगर, भीम नगर, जोगी नगर.
- **निलेश वालदे**
मो.9764772886
मोहन नगर. गौतम नगर, गड्डीगोदाम परिसर
- **मसारकर**
मो. 918080158604
धाडीवाल ले आउट.
- **लिना विनोद भोवते**
मो.9021770694
इंदोरा, जरीपटका, भीमचौक, नाराघाट.
- **प्रविण राजाराम ठवरे**
मो. 9372331798
मॉडेल टॉऊन, बेझनबाग.
- **रितेश अनिल बोदेले**
मो. 9511843694
WCL पॉव ग्रीड
- **गगन प्रताप नाहारकर**
मो. 8793389936
मेकोसाबाग, नवा नकाशा.
- **प्रमोद बागडे**
मो. 9764973627
इंदोरा, सुगत नगर.
- **बी प्रकाश राव**
मो. 9022621075
भीमचौक, बेझनबाग, मेकोसाबाग.
- **पुष्पीत कराडे**
मो. 8055416108
वैशाली नगर, राणी दुर्गावती चौक.
- **राहुल राजकुमार जांबुळकर**
मो. 9673392025, नारी.
- **श्रीकांत वासनिक**
मो. 9767624345
काचीपूरा, बाबूळखेडा, पार्वती नगर, रमा नगर, जय भिम नगर.
- **मंगेश शंभरकर**
मो. 9970258703
नरेंद्र नगर, सुयोग नगर, भिम नगर, शताब्दी नगर.
- **निळकंठ वि. जवादे**
मो. 9623773365
रमा नगर, मनीष नगर.
- **विनोद कृष्णराव डूले**
वेदांगा न्यूजपेपर, झिंगाबाई टाकळी, गोधनी रोड, .
मो. 7447767922
- **आशिष थुल**
मो. 9423400956
धरमपेठ, आंबेडकरनगर
- **राम मानवटकर**
मो. 8626037360,
न्यू. मनिष नगर
- **अमन शरणागत**
मो.9575673895
टेकअप सिटी , दिघोरी, बहादूरा पेपर एजन्सी,
- **राहुल आठवले**
मो.8485854398
संबोधी बुद्ध विहार, गिट्टीखदान, काटोल रोड, नागपूर
- **दिगाबर पांडुरंग वासनिक**
मो.9561974131
454- नविन सुभेदार ले आऊट
दिनेश पेपर एजन्सी
- **गौतम भीमराव मेश्राम**
जयवंत नगर , अभयनगर
मो. 9975941830
- **स्वप्निल वाढबुधे**
न्यू अमर नगर, शेषनगर, विठ्ठल नगर, सिद्धेश्वरी नगर, चक्रपाणी नगर, गजानन नगर. मो. 96046 54382
- **योगेश मेहर**
टेक ऑफ सिटी, बहादुरा परिसर
मो. 919552971648
- **दिनेश टेंभुर्णे**
इंदोरा, लष्करी बाग, बेझनबाग, पी. डब्ल्यू एस. कॉलेज परिसर
मो. 8806511702
- **गजानन गायकवाड**
कार्तिक मार्टड्ढ , बेसा सेंटर, पेट्रोल पंप जवळ, बेसा
मो.9921552488
- **राजेश नंदनवार**
राहुलनगर, सोमलवाडा
मो. 9850335018
- **विनायक हाडके**
प्रतापनगर
मो.न.9545750757
- **शैलेश माटे**
जयताळा, त्रिमूर्ती नगर, अंबाझरी मो. 9767987363
- **संदिप टेंभुरकर**
समता नगर, नारा रोड नागपूर
मो. 8657565247
- **शशिकांत नारनवरे**
एस एस न्युज पेपर अँड मॅक्झिन सेंटर नरेंद्र नगर चौक रिंग रोड नागपूर 15
मो नं. 94033 42555

बहुजन सौरभ प्रकाशक, संपादक, मालक, मुद्रक सिध्दार्थ जीवन कांबळे यांनी देश प्रेस पब्लिकेशन, E-30/2, इंडस्ट्रीयल एरिया, सोनेगाव (सीम), हिंगणा, एम.आय.डी.सी., नागपूर - 440016 येथे मुद्रित केले व 9/2, स्वराज कॉलनी, मेडिकल कॉलेजच्या मागे, नागपूर-440027, येथे प्रकाशित केले. RNI No. MAHMAR 2020/84035 Printed, Owner by Siddharth Jiwan Kamble, Publisched at 9/2 Swaraj Colony, Behind Medical College, Nagpur 440027, Printed at M/S Desh Publication, E-30/2, Industrial Area, Sonegaon (SEEM), Hingna, MIDC, Nagpur-440016, Editor Siddharth Jiwan Kamble Email: bahujansaurabh@gmail.com Mobile: 9422860648